

Kartonsan
2013/3

paylaşım

Geçen sayıda yer alan Cevat Şakir, bizim göremediğimizi taaa öte taraftan görüp bizi uyarmasın mı? İlk şaşkınlığımız geçince hemen dileğini yerine getirdik. Nasıl olmuşsa olmuş, yaşamöyküsünün bir yerini, ki en düşümlü, en heyecanlı, en “haa demek öyleymiş” dedirten kısmını atlamışız. Nasıl düşmüşüz bu hataya anlayamadık ancak Balıkçı, uzun etmeyin atladığınız kısmı size yeniden anlatayım dedi, yazarımız Ayşe Kilimci hemen not etti, kısaca kendisi size tekrar bir “Merhabaaa” diyor. Cevat Şakir’i “Balıkçı” olarak bildik, denize düşkünlüğünden mi, öyle uygun gördüğünden mi? Öykücülüğümüzün ustalarından Muzaffer Buyrukçu da kendisi için edebiyatın mareşali dermiş. Birinci sigarası içermiş Buyrukçu, Yahya Kemal’in içtiğinden. Park Otel’i mesken tutan Yahya Kemal’in odasında, sehpasının üzerinde Birinci paketleri eksik olmamış. Park Otel, Şaire, İstanbul şiiirlerini yazdıran muhteşem manzaralı, başına gelmedik iş kalmayan otel. Mekânın, insan yaşamındaki öneminin tarihi simgesi ama tabii ismen, çünkü artık eski Park Otel yok. Mekân ya da yaşanan yer, insanın hayatı üzerinde derin etkiler bırakıyor. Bunu Malatyalı Fahri adıyla bilinen halk ozanının tutumu da gösteriyor. Kalbini dağılayan acıyı soğutmak için kaçır Malatya’dan, çocukluğunun vatanından. Kaçmak için çeşitli nedenlerimiz olabilir. Türkiye âşığı olarak bilinen Alfonse de Lamartine de Fransa’dan kaçmış. Geçmişte kalması gerekip de hâlâ yaşayan geçmi-

Elvan Arpacık

şinden kaçmıştır belki. Belki de borçlarından kaçmıştır, hem de nereye? İzmit’e. . . İzmit’in sulak arazisi, yazarın hayallerini de sulamış yeşertmiş. Minnet duyduğu topraklara borcunu yazarak ödemeye çalışmış. Olduğu kadar olmuş, olamayan da hatırlarda yer tutmuş. Kendi toplumunda anlayış bulmadığı veya anlaşlamadığı zamanlar olmuş yazarın.

Neyi ne kadar anlayabiliriz ki zaten? Sanat tarihi bu soruyu sorar, sorar ve soracaktır, felsefe, psikoloji, sosyoloji, başka bazı bilimler de. . .

İnsan soran bir varlıktır. Taşlara bile sorar, sorar, ki fal taşı diye bir taş vardır. Daha da ne taşlar ne taşlar vardır. Yeri gelir başına taş basar, yeri gelir taş kalplilik de yapar insan, taş kesildiği de olur. . . Taşların girip çıkmadığı yer yoktur. Saçlarda da süs olarak başımızın üstünde yeri vardır. Esasen saçın kendisi süstür, salınır, taranır, toplanır, ifademiz olur, kimi zaman da saç baş yolunur. . . Masal kahramanı Rapunzel için kurtuluşun umudu olan saç, kadının mücevheri gören çoktur. Gökyüzünün mücevherleri nelerdir? Ay, yıldızlar. . . Onlar doğadan armağan. . . insanoğlu yetinmemiş bir de havai fişekleri ateşlemiş ki, gökyüzünü mücevhere çevirmiş. Renkler renklere, ateşler ateşlere karışırken, gökyüzü dönmüş mücevhere, bunların hepsi gecede olmuş.

Biz bu olup bitenleri dergimize yazdık. . .

2	Arnavut Prensi Muzaffer Buyrukçu	Kadim Dostumuz Taşlar	8
12	Ayaspaşa, Park Otel ve Yahya Kemal	Saçlarımız Saltanatımız	16
22	Kırık Bir Aşk Hikâyesi "Sarı Kurdelem Sarı"	Çağdaş Sanatı Anlamak	26
30	Gökyüzüne Yazmak... Geceyi Tutuşturmak Havai Fişekler	Alfonse De Lamartine Kaderiyle ve Mısralarıyla Romantizmi Yaratan Şair	36

Dergi Adı: Paylaşım Kartonsan A.Ş. Yaşam Kültürü Dergisi

İmtiyaz Sahibi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. Adına: Haluk İber

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü & Yayın Yönetmeni: Atiye Poyrazoğlu

Yönetim Yeri ve Adresi: Kartonsan Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş.

Prof. Bülent Tarcan Sk. Pak İş Merkezi No:5 K:3 Gayrettepe-İstanbul Tel: (0212) 273 20 00 Faks: (0212) 273 21 70 www.kartonsan.com.tr

Elma Basım: Halkalı Cd. 164 B4 Blok Sefaköy-BüyüçekmeceTel: (0212) 697 70 70-697 30 30e-mail: elmabasim@elmabasim.com

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Paylaşım Dergisi Karton Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından ücretsiz yayınlanır. Yazı, resim, illüstrasyon ve konuların her hakkı saklıdır. İzinsiz kullanılamaz.
Baskı Tarihi: Kasım 2013

ARNAVUT PRENSİ MUZAFFER BUYRUKÇU

Necati Güngör

Muzaffer Buyrukçu'nun değişik lakapları vardı: Bunların kimini kendi yakıştırır kendine, kimi nitelemeleri de, ona sataşmak amacıyla kadim dostu Cemal Süreya yakıştırırdı:

"Dürbünün tersiyle âşık olan adam" nitelemesi gibi. Cemal Süreya'ca zekâ ürünü bir alaycılık, şairce bir söyleyiş vardı bu sözde. Dürbünün tersi, yakını uzak gösterirdi; dolayısıyla yaşlı bir kadını genç olarak görüyor, o zahiri genç kıza âşık oluyordu... Bu inceden dalga geçiş karşısında kızar, köpürürdü; ama öfke gösterileri onun gerçek duygusu değildi. O nedenle olacak, Cemal Süreya da pek aldırılmazdı onun öfkeli sözlerine, keyifle gülerdi. Gülünce buzlar anında erir, Buyrukçu da gülmekten kendini alamazdı. Çünkü çocuk gibi neşeli, tıpkı çocuklar gibi gülmek için bahane arayan biriydi. Kendiyle barışıktı.

Kendini önemser, bunun çevresince de onaylanmasını isterdi. Arkadaşları arasında sevildiğini bilir; onların arasında kendini güvende hissederdi. Edebiyat alanında elde ettiği başarıları meydan savaşı kazanmaya benzetir; bundan ötürü kendine "Edebiyat Mareşali" unvanını layık görürdü.

Bütün övünmelerini, bir çocuk saffeti içinde yapardı. O kadar çocuktu ki, onu kandırmak işten bile değildi... Bir defasında yeni çıkan bir kitabım için Varlık dergisine tanıtma yazısı yazmıştı. Telefonda soruyor: "Varlık çıktı mı, yazımı okudun mu?" "Varlık batmış maalesefi!" dedim. "Sizin haberiniz yok mu?" Dedim ya çocuk gibi saftı, hemen inandı. "Yapma yahu, nasıl olur? Yazıyı verirken konuştum, öyle bir şey söylemediler." "Vallahi, sizin yazıdan sonra batmış zaten..." İyice şaşırmıştı: "Nasıl, benim yazıdan sonra?" "Sizin yazınız ağır gelmiş dergiye, o ağırlıkla batmış..." O zaman anladı şakayı. Bir patlıcan kahkahası patlattı! Espirili konuşmaları severdi. "Necatiii! Demek seninle konuşurken, sözlerinin arkasını düşünmek gerekecek bundan sonra..."

Cömertçe, gönül zenginliğiyle söylenmiş övgü sözleri olurdu yazılarında. Aynı cömertliği sizden de beklerdi kendi hakkında. Eğer sizi çok övmüşse, siz de onu övme borcu altına girerdiniz. Arkadaşlıklar birbirlerini beğenme rayında gitmeliydi üstada göre. Bir keresinde yazdığım bir yazıyı "yeterince övmemişsin" diyerek yayımlatmama izin vermemişti. Zaman zaman Cemal Süreya'yı sıkıştırır, ondan da beklerdi övgü yazıları. Oysa Cemal Süreya Buyrukçu'nun yazdıklarını gerçekten beğenirdi. Ne diyordu onun hikâyeleri için? "Buyrukçu'nun kişilerine iğne batırsan kan çıkar."

İşin gerçeği, hepimizin, herkesin sevdiği bir edebiyatçıydı, evet. Aramızdaki içtenliğe dayanarak ısmarladığı övgüleri hak etmediği söylenemezdi. O, ayrıntıların ustasıydı. Bir mıknaş toprağa karışmış demir tozlarını nasıl kendine çekerse, an'ların kıvrımları arasındaki ayrıntıları bir mıknaş gücüyle toplar ve hikâyesinin yapısında kullanırdı. İnsanın psikolojik derinliklerine ayrıntılarla ulaşmasını biliyordu. Özellikle Kavga, Mağara, Şarkılar Seni Söyler adlı kitaplarıyla hikâyeci çizgisinin doruğuna varmıştı.

Balkan göçmeni bir ailenin çocuğuydu Muzaffer Buyrukçu. Niğde'nin bir köyünde dünyaya gelmiş (1928), çocukluğu Manisa, Yalova'da geçmiş; daha sonra ailece İstanbul'da bulmuşlardı kendilerini. Dönemin hükümeti Balkan göçmeni aileleri belli bölgelere yerleştirirken, Buyrukçu ailesine de Yalova'nın bereketli topraklarından birkaç dönüm vermiş, ancak çiftçilik yapıp toprakla uğraşmayı göze alamayan babası, Arnavut şivesiyle, "Ne yapacağım tupragı?" diyerek verilen tarlayı satmış, o parayla çoluk çocuğu İstanbul'a taşımıştı.

İstanbul'un yoksul semtlerinden Yenikapı'ya yerleşirler; toprak adamı olmaya gönül indirmeyen baba Buyrukçu bir gazetede kapıcılık işi bulur; böylece oğlunun yazgısını da Babialı'ye bağlamış olur. İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlayan ilk gençlik çağında birtakım işlere girip çıkar Muzaffer Buyrukçu. İlkokuldan sonra bir süre ortaokula (Pertevniyal) devam ederse de bitirmeden ayrılır. Kapıcı aylığıyla kalabalık bir aileyi geçindirmekte pek zorlanan babası, oğlunun bir an önce bir iş tutup para kazanmasını ister. Gelgelelim Yenikapı bıçkınları arasında büyüyen Muzaffer girip çıktığı işlerde dikiş tutturamaz. Onun hayali kısa yoldan zengin olmaktır. Bulgar göçmeni bir sütçünün yanında çalıştığı sırada dükkândaki kaymağın yarısını satarsa yarısını da mideye indirir. Bu olayı yıllar sonra kaleme alacağı günlüğünde bütün içtenliğiyle anlatacaktır.

Yenikapı, Kumkapı kahvehanelerini kendi gibi yarı külhani arkadaşlarıyla basarak, azınlık mensubu delikanlılar üzerinde nasıl baskı kurduklarını, İstanbul Kahveleri adlı yazısında gerçekçi bir dille kaleme alır.

Onun gençlik yıllarında Laleli varlıklı ailelerin oturduğu "mutena" bir İstanbul semtidir. Yenikapı'nın yoksul dünyasından Laleli'nin varıl dünyasına geçmek, sınıf atlamak anlamına gelir. Yoksul yılların yoksul delikanlıları bu semtin kızlarıyla flört edip onlardan biriyle evlenebilirse, düşlerindeki zenginliğe kavuşacaklardır. Orhan Kemal'in Devlet Kuşu romanı, böylesi düşler içinde çırpınan, sınıf atlamanın kendince yollarını arayan bir grup arkadaşın başından geçenleri hikâye eder ki, aslında Buyrukçu'nun yaşamından bir kesittir. Bir Yeşilçam filmine dönüştürülen bu romanı Orhan Kemal daha sonra Yalova Kaymakamı adıyla sahneye de uyarlayacaktır.

Yine Buyrukçu'nun Kavga adlı yapıtı (1968 Sait Faik Armağanı) onun yoksul aile yaşamının biraz soyutlanarak hikâye edilmişinden başka bir şey değildir.

Her ne kadar özledikleri yaşama kavuşmak için gönüllerindeki zengin kızı bulmasalar da, Yenikapı'nın fırtına çocukları zamanla Beyoğlu yaşamına karışarak, tilki kurnazlığıyla beleş sofralarda "mükellef" biçimde karın doyurmanın yolunu bulurlar. Bir gün Cadde-i Kebir'in (İstiklal Caddesi) lüks düğün salonlarını keşfederler. İki dirhem bir çekirdek giyininip düğün davetlisi gibi salona girip açık büfeden birbirinden mülezzez yiyecekleri tabaklarına doldururlar. Yanı sıra çeşit çeşit içkiler kadehlere, bardaklara dolar, boşalır... O kadarla yetinmez, garsonlara paket yaptırıp evlerine taşırlar. Kimse sormaz kim olduklarını. Kız tarafı, erkek tarafının konukları sanır; erkek tarafı da kız tarafından birileri diye düşünür.

Böyle aylarca idare ederler. Zamanla bunların beleşçi konuklar olduklarını garsonlar anlar, ama ses çıkarmazlar. En sonunda bütün bir istakozu sardırıp götürme açgözlülüğü yüzünden garsonlarla aralarında tartışma çıkar. Durumlarını bilen garsonlar, bundan böyle salona girmelerini yasaklar. Yıllar sonra Beyoğlu'ndaki düğün beleşçiliğinin hem hikâyesini yazacak, hem de günlüğünde olanca içtenliğiyle anlatacaktır.

Buyrukçu'nun günlükleri, kendi yaşamının kesitlerini yansıttığı kadar, onun edebiyat ve sanat çevresini de bir belgesel gerçekçiliğiyle resmeder. Yetmişli yılların kimi edebiyat dergilerinde yayımlanan günlüklerin hepsi de büyük bir ilgiyle izlenirdi. Günlüklerin merkezinde kendi olmakla birlikte Orhan Kemal, Cemal Süreya, Edip Cansever gibi yakın arkadaşları çekirdek kadroyu oluştururdu. Futbolcuların, sinema ve tiyatro sanatçılarının magazin basınında sürekli haberlerinin çıkmasına karşı bir tepkiydi bu günlükler. "Edebiyat kulisı" diye niteliyordu kendi. Mekânlar genellikle İstanbul meyhaneleri, restoranlar oluyor; dergi ve yayınevi büroları da ekleniyordu.

Buyrukçu'nun günlükleri, kendi yaşamının kesitlerini yansıttığı kadar, onun edebiyat ve sanat çevresini de bir belgesel gerçekçiliğiyle resmeder. Yetmişli yılların kimi edebiyat dergilerinde yayımlanan günlüklerin hepsi de büyük bir ilgiyle izlenirdi. Günlüklerin merkezinde kendi olmakla birlikte Orhan Kemal, Cemal Süreya, Edip Cansever gibi yakın arkadaşları çekirdek kadroyu oluştururdu.

Çapkın, içkici,
hoşsohbet, gırgıra
teşne, latifeye
tutkun, her an
yüzünde gülme
çizgileri hazır.

Muzaffer Buyrukçu (karşısında) Orhan
Kemal ile.

Seksenli yıllarda da sürdürdü bu günlükleri Muzaffer Buyrukçu. Ama eski kadrosu yoktu günlerin. Orhan Kemal ölmüştü, sözgelimi. Renkli kişilikli, birçoğu ortalıkta görünmediği için insani yönleriyle merak edilen eski edebiyatçılar birer içişer hayattan çekiliyordu; onların okurları da yitip gidiyordu, doğal olarak. Dolayısıyla kimi edebiyat yazıları da eski büyüünü yitiriyordu zamanla.

Buyrukçu'nun, günlük yazdığı için hikâyeden uzaklaştığını düşünenler de vardı: Bunların başında Adam Yayıncılık'ın editörü Memet Fuat geliyordu. Yeni bir hikâye dosyasını yayınevine getiren Buyrukçu'ya, Memet Fuat'ın şakayla karışık şu öğüdünü hiç unutmam:

"Kitabını bir koşulla yayımlarım çocuk; günlük yazmayı bırakacak, hikâyeye döneceksin!" Buyrukçu'nun da uysal bir öğrenci mahcubiyeti ve mutluluk gülüşüyle karışık söz veriş, şimdi gibi gözlerimin önünde: "İyi, peki, yazmayız..." Bu sahneye tanıklık ettiğimde seksenli yılların başıydı. Seksenli yıllar boyunca zaman zaman günlükler yayımladı üstat; ama dediğim gibi, beklediği yankıyı yaratamıyordu artık. Büyüsünü yitirmişti.

Edebiyata şiirle başlayan Muzaffer Buyrukçu iki arkadaşıyla ortak kitaplar da yayımlamıştı: İstikbalin Sesi, Kalplerin Feryadı. İlk hikâyesiniyse babasının kapı görevlisi olduğu Son Telgraf Gazetesinde yayımladı. Sonra öteki gazetelerin sayfalarında boy gösterdi. 1946 yılında Tanin Gazetesinin açtığı hikâye yarışmasını kazanınca bu edebiyat türü, onun yazgısı oldu. Yazarlığının bu ilk döneminde daha çok magazin hikâyeleri yazıyordu. Magazin gazetelerinden edebiyat dergilerine geçişi 1953 yılından sonradır. Bu arada askere gidip gelmiş; Devlet Malzeme Ofisi'ne memur olarak girmiştir. Devlet kapısında iş bulması, edebiyat çevrelerinde, gelecek vaat eden bir kalem olarak sivrilmeye başlamasından ötürüdür.

Babialı'den birilerinin yönlendirmesiyle, dönemin ünlü yazarı Orhan Hançerlioğlu'na gider. Hançerlioğlu o sırada Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri Hukuk İşleri Müdürü'dür. Buyrukçu, üstatla, Tünel'in üst katındaki dairesinde görüştüğü günü unutmamış olacak ki, yıllar sonra bir gün oradan geçerken bu anısını tazelemekten kendini alamıyordu.

Memurluk ettiği devlet dairesinden daha sonra ilginç bir hikâye dizisi

çıkarmaktı: Bulanık Resimler. Küçük memurun dünyasını Türk edebiyatına taşıyan memur yazarlar zincirinin önemli son halkası olacaktı. Bir farkla ki, Buyrukçu ölçülü bir Freudyen gözlükle bakacaktı bu insanların dünyasına. Buyrukçu, Devlet Malzeme Ofisi'nde sevilen bir memurdu. Müdürünün Ankara ile yazışmalarını "düzgün bir Türkçeyle" yapmasını sağlıyordu. Daire Müdüründen daha düzgün bir Türkçe kullanması, ona saygınlık kazandırıyor. Babacan kişilikli, edebiyatsever Müdür Hakkı Ural, o yıllarda henüz kısa pantolonlu bir çocuk olan Yalvaç Ural'ın babasıydı. Maiyetindeki bu yetenekli gence olabildiğince anlayışlı davranıyordu. Sırtını Devlete dayayan Buyrukçu aylık kazancı güvenceye aldıktan sonra, kendileri gibi Balkan göçmeni bir ailenin kızıyla (Misli Buyrukçu) hayatını birleştirecekti. Evlenmek, bekârlığın süfli yaşam koşullarından kurtulmak; temiz çarşafly yataklarda, tiril tiril damat pijamasıyla yatmak demektir onun için. Evlenerek özlemini çektiği şeylere kavuşmuştu. Yine o yıllarda Bulgaristan göçmeni ailelere DP hükümetince Taşlıtarla'da birer küçük arsaya, birer evcik veriliyordu. Verilen arsaların üzerine hükümetin anlaştığı bir müteahhit, iki göz odacık konduruyordu. Odacıkların tavanı vardı, ama tabanı kuru topraktı. Kapısı penceresi yoktu. Damların üstüne çatı yapılmıyordu. Bu evciklerin müteahhidi, dört duvar, bir damla görevini yapmış oluyordu! Kimdi o müteahhit? Tarihsel romanları gazetelerde tefrika edilen ünlü yazar Murat Sertoğlu! Ayrıca Devlet gecekondularıyla bezenen Taşlıtarla'ya elektrik, su, yol, telefon, toplu taşıma gibi hizmetlerin gelmesi için daha epeyce yıl beklenilmesi gerekiyordu. En kötüsü de, itfaiye ya da cankurtaran çağırmak için, Taşlıtarla'nın erkekleri soluk soluğa Eyüp'e kadar koşuyor, oradaki kulübelere telefon edebiliyorlardı. Buyrukçu da nice koşullarda dereceye girmiş Taşlıtarla delikanlılarından biriydi.

O yalnızca itfaiye ve cankurtaran çağırmak uğruna koşmuyor; sabahları daireye yetişmek için de aynı maratonun içinde yer alıyordu. Yaşamın tüm güçlüklerine karşın Muzaffer Buyrukçu delikanlılık çağının olanca enerjisiyle tutunduğu noktalardan ilerlemek çabasıydı. İş vardı, eşi vardı, başlarını sokacakları bir gecekonduları vardı. Hepsinden önemlisi,

edebiyat dünyasında kendine yer edinmiş, hatırı sayılır edebiyatçılar arasında adı okunur olmuştur!

Bu arada Misli Hanım'la bir oğulları dünyaya geldi, adını Erdem koydular. Buyrukçu'nun girdiği edebiyat çevresinde kendine en yakın bulduğu kişilerin başında Orhan Kemal ile Edip Cansever geliyordu. İlk dönemde Orhan Kemal'in gerçekçilik anlayışından etkilenerek hikâyeler kaleme alsada, ustalaşma döneminde kendi özgün çizgisini yaratmıştı.

Yazdıklarının altına adını koymasa bile, "bu, Buyrukçu'nun hikâyesi" derdiniz. Muzaffer Buyrukçu'nun edebiyatta varlık gösterdiği ellili yıllarda Türk hikâyeciliği de bir kabuk değişimi içindeydi. Edebiyatımızda "a kuşağı" denilen yeni bir kuşak gelmiş, Sait Faik'ten, Nezihe Meriç'e uzanan çizgide biraz kapalı, biraz dolayımli ama derinlikli bir anlatımla "bunalım" edebiyatını gündeme sokmuşlardı.

Oysa kütüphaneli evlerde büyümemiş, kolejlerde okumamış, yabancı dil bilmeyen, yolu Paris'ten geçmemiş Muzaffer Buyrukçu, elli kuşağının olanaklarına inat, yazdıklarıyla pekâlâ çağdaş hikâyenin temsilcileri arasında yer alıyordu. Bir konuşmamızda elli kuşağıyla kendi arasındaki farkı şöyle yorumlayacaktı: "Biz yoksulluktan bunalırdık, onlar refahtan bunalıyordu!"

1959 yılında Dost Dergisinin düzenlediği bir soruşturmada, yılın en beğenilen hikâyecisi seçildi!

Altmışlı yıllarsa, Muzaffer Buyrukçu'nun yazarlığı adına tam bir başarı sürecidir artık: 1962'de Bulanık Resimler ile Türk Dil Kurumu Ödülünü, 1968 yılında Kavga kitabıyla Sait Faik Hikâye Armağanını kazandı. Yazar, bu ödüllerin ardından roman denemelerine girişti: Gürültülü Birkaç Saat, Bir Olayın Başlangıcı kaleme alındı ve yayımlandı. Dahası var: Bu süreçte tam yedi kitap yazılıp yayımlandı.

1970 yılında, Devlet Malzeme Ofisi'ndeki memurluk yaşamına nokta koyarak emekliye ayrıldı. Erken emekliye ayrılışının nedeni, zamanını tümüyle yazarlığa adanmak içindi.

Onun hayat hikâyesinde önemli bir yer tutan Orhan Kemal'in ayrılışından sonra yerini başka sanat insanları almıştı. Edebiyatçılar, sinemacılar, tiyatrocular, ressamlar... İçinde yer aldığı sanat çevresiyle geçirilen geceler, sığağı sığağına ve olanca canlılıklarıyla Buyrukçu'nun günlüklerinde adeta yeniden diriliyorlardı. Bu durum ona ertesi gecelerde katıldığı meyhaneye masalarında, kokteyl salonlarında, açılışlarda, anma toplantılarında, günün tarihini yazacak "vakanüvis" saygınlığı getiriyordu! Bundan da gizli bir keyif alıyordu elbet! Gecenin bir vaktine kadar içilip eğleniliyor, sonra cümbür cemaat arabalara doluşup Taşlıtarla'ya, Misli Hanım'ın elçeğiyle yaptığı kurufasulye, turşu yemeye gidiliyordu. Gecenin o saatinde Misli Hanım, kocasının arkadaşlarına seve seve sofrayı kuruyor; konuk ağırılıyordu. Taşlıtarla, Güllü Sokak'ta, avlusunda erik ağaçları bulunan, kışları kömür kokulu gecekondulu evini ziyaret etmeyen arkadaşı yoktu. Ev, biraz girintili bir yerde bulunuyordu ki, o girintiye, şair Halil İbrahim Bahar "Buyrukçu Çıkmazı" adını takmıştı.

Emekli olduktan kaç yıl sonraydı, şimdi aklımda değil, Muzaffer Buyrukçu ikinci evliliğini yaptı. Bir arkadaş toplantısında tanıştığı Mualla Hanım, aslında Cemal Süreya'nın okul arkadaşıydı. Merkez Bankası'nda çalışıyordu. Çocuklar kadar saf, iyi kalpli, iyliksever, edebiyatsever ve özverili bir insan olan Mualla Hanım'la kaynaşmaları zor olmamış; arkadaşlıkları, evliliğe kadar varmıştı. Mualla Hanım'la evlenebilmek için, eşi Misli'yi boşanmaya nasıl ikna etmişti, dersiniz?

Tabii diller dökerek... Bir süre sonra boşanıp yine kendisiyle nikâhlanacağı

Muzaffer Buyrukçu Tarık Dursun K. ile.

Sol başta Yılmaz Öztürk, ortada Muzaffer Buyrukçu ve Necati Güngör.

sözünü vererek... Arada başka ne sözler verildi, orası meçhul! Biz arkadaşları, ancak kendisinin anlattığı kadarını bilebiliyorduk... Bilmemizi istediği kadarını...

İstanbul Gaziosmanpaşa'dan, Ankara Gaziosmanpaşa'ya damat gitmişti Buyrukçu. Ama her ne kadar boşanmışsa da, İstanbul'daki evinin kapısı da açıktı kendisine. Çünkü Misli Hanım, nikâhını "emaneten" vermişti! Ankaralı eşten boşanıp yine kendisine dönmesi konusundaki ısrarını dilinden hiç düşürmeyecekti. Şöyle bir iddiası da vardı Misli Hanım'ın: "Muzaffer, ancak benim yanımdayken yazı yazabiliyor; Ankara'ya gittikten sonra doğru dürüst kitap yayımlayamadı!"

Muzaffer Buyrukçu'nun bir ayağı Ankara'da, bir ayağı İstanbul'daydı boyuna... Yayınevlerinin, dergilerin, gazetelerin İstanbul'da oluşu, üstadı bu kente gelmeye zorluyordu kuşkusuz. Tabii her gelişinde şu açıklamayı yapıyordu eski eşine: "Bitti artık, bir daha dönmeyeceğim Ankara'ya!" "Söz ver ama Muzaffer, geçen gelişinde de böyle demiştin!" "Zaten canım sıkkın, daha fazla üstüme gelme Misli! Dönmeyeceğim dedimse dönmem, bilirsin!" Gözlerini belerterek, sözde öfke dolu bir sesle bunları söyleyince, Misli Hanım'a inanmaktan, inanmış görünmekten başka yol kalmıyordu! Tabii birkaç gün sonra yine dönüyordu Ankara'ya, Buyrukçu! Çoğu zaman da, "Cemal'le, Necati'yle karşıda buluşacağız, geceleyin belki Necati'de kalırım, merak etme!" diyordu.

Bu bir buyruktu, Misli için. Merak etme denilince merak etmeyecekti. O yıllarda Cemal Süreya Kadıköy'de, ben de Üsküdar'daydım. Çoğu kez Kadıköy'ün bir meyhanesinde buluşuyorduk. Geçenin bir vaktine kadar gırgır şamata yenilip içiliyor, sonra Buyrukçu bir taksiye atlayıp Haydarpaşa Garı'ndan kalkacak Ankara trenine yetişiyordu. Ertesi sabah, çalıştığım

yayınevinden arıyordu Misli Hanım: "Necati, evladım, Muzaffer sendeydi değil mi dün gece?" Bense, Buyrukçu'nun isteği doğrultusunda, Ankara'ya gitmiş olabileceğini belirtiyordum. "Yine beni kandırdı, görüyor musun evladım, yine yalan söyledi bana. Gitmeyeceğim diyordu halbuki... Ah, evladım, çok yalancı senin bu ağabeyin. Seni de pek sever, bilirsin..."

Yılda iki kez aramızda bu doğrultuda bir konuşma geçerdi Misli Hanım'la. Ta ki, alzheimer hastalığına yakalanıncaya dek... Buyrukçu'yu evinde ziyaret ettiğim bir gün, onunla da son kez görüşmüş oldum: Adımı hatırlamıyor, kim olduğumu çıkaramıyordu! Yine de evin hâkimi, çekip çevireni o'ydu.

İki binli yıllara gelindiğinde Buyrukçu'nun güneşi battı, talihi tersine döndü! Merkez Bankası'ndan emekli olan Mualla Hanım'la İstanbul'a taşınacaklar, Beykoz gibi uzak bir semte yerleşecek, böylece buradaki yayın kuruluşlarıyla ilişkileri sıkı tutacaktı. Olmadı! Mualla Hanım yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamadı! Buyrukçu, o hep geri dönme sözleri verdiği Misli Hanım'a bu kez gerçekten temelli taşındı. Gelgelelim ikisi de artık yetmişini geçmiş, hastalıklarla boğuşuyorlardı! Buyrukçu zaman zaman soluk almakta zorlanıyor, nefes darlığı çekiyordu. Gençlik çağından beri içtiği Birinci sigarasını bırakmıştı; sigara içilen hiçbir yere gitmiyordu. Bir zaman geldi alkölü de bıraktı. İçki sigara içmeyince, dışarı hayatı da bitmiş oldu. Zaten eski dostları tek tek hayattan çekiliyor, onu büsbütün yalnızlığa itiyorlardı. Doksanlı yıllara gelindiğinde, eski arkadaşları Cengiz Tuncer, Aydın Emeç, Edip Cansever, Cemal Süreya kopup gitmişlerdi!

Evden dışarı çıkamayışı, sağlığını başka yönlerden de etkilemiş olmalı ki, felç geçirdi, yatağa çivilendi. Bakıma muhtaç haldeydi. Unutkanlıkları giderek derinleşen Misli Hanım'ın da yatalak bir hastaya bakması olanaksızdı! Tek çocukları olan Erdem, yerleştiği Almanya'dan ilgilenmeye

çalışıyordu. Daha çok da sevenlerinin, kadim dostlarının, komşuların, akrabaların ilgisine kalıyordu her şey.

Bir ara, İçerenköy taraflarında özel bir hastane – belki reklamı olur diye – ücretsiz bakımını üstlendi. Hastanedeyken birkaç edebiyatçı arkadaş toplanıp ziyaretine gittik iki kez. İçeriye teker teker alıyorlardı. O, yanağından kan damlayan, bir öğünde üç porsiyon köfteyi mideye indiren, kiloluk rakıları su niyetine içen, sumo güreşçisi görünüşlü, neşeli kahkahalarla ortalığı şenlendiren Buyrukçu gitmiş, yerine beyaz hastane yatağına gömülü, saçlarının ak telleri yastığa yayılmış, gözleri çukurda bir adam gelmişti. Beni görünce yüzünde eski hınzır gülümsemesi belirirdi: “Necatî, içiyor musun gene?” “Yok abi, sen olmayınca içkinin eski tadı yok!”. Hoşuna gitti. Gülümsemesi arttı. Ne diyeceğimi bilemiyordum. Laf olsun diye: “Ne güzel zayıflamışsın,” dedim. “Bir daha da kilo alma abi, böyle idare edersin...” “Yok, almam daha...” yanıtını verdi isteksiz isteksiz. Böyle bir lakırdı daha ettik, oradan buradan. Sözün bittiği kıyılara varmıştık çünkü. Çok sürmedi, bir görevli geldi. Ziyareti uzatmamamı anımsattı. Ayağa kalktım. “Gidiyor musun?” dedi. “Peki. Gitmeden telefonunu bırak, belki geceleyin ararım seni.” Telefon numaramı bir kâğıda yazıp başucuna bıraktım. Kaç gün sonraydı bilmiyorum, bir kez de Melisa Gürpınar’la sözleşip gittik. Daha aydınlık bir odaya alınmıştı bu kez. Onu öyle çaresiz, yatağa çakılı halde görmek gücüme gidiyordu. Adaletsiz bir ceza almıştı sanki! İnsanın isyan duyguları kabarıyordu.

Oğlu Erdem Almanya’dan dönmüş, Gaziosmanpaşa (Taşlıtarla) ile İçerenköy arasında gidip geliyor, babasının gereksinimlerini karşılamaya çalışıyordu. Sonunda hastaneden çıkarıp eve götürdüler. Sanırım hastane daha fazla bakımını üstlenmek istemiyordu. Bakıcı olarak akrabadan bir genç kız bulmuşlardı. Genç kız yanlarında kalıyor, iki yaşlının hem yemek işleriyle ilgileniyor, alışverişlerini, hem de yatalak hastanın bakımını yapıyordu.

Bir gün, akli gidip gelen Misli Hanım, yatağa bağlı eşini, bakıcı kızıdan kıskanmış. O nedenle kızı evden kovmuş... Ne kadar gerçek, ne kadarı söylenti, bilemiyorum. Buyrukçu da kızın evden kovulmasına kızmış; aralarında tartışmışlar. Misli Hanım kocasının kafasına sert bir şeyle vurmuş. Aldığı darbeye komaya girip yaşamdan kopmuş. Akli gidip gelen Misli Hanım, kocası uyuyor sanarak birkaç gün onunla yatıp kalkmış. Evin insanlarını birkaç gün göremeyen komşuları durumdan kuşkulananak kapıyı kırıp içeri girmiş, Buyrukçu’nun ölüsüyle karşılaşmışlar. Hastalıklardan ve ölümlerden söz etmeyi sevmezdi. Morali bozulmasını diye cenaze törenlerine gitmezdi. Can dostu Cemal Süreya’nın cenazesine bile gelmek istememişti. Oysa kendi cenazesinin kaldırıldığı Teşvikiye Camii’nin avlusunda hatırı sayılır bir kalabalık vardı.

Tarih, 22 Ağustos 2006. Onu Zincirlikuyu’da toprağa verdik. Gençlik çağlarında sınıf atlayıp zenginler çevresinde olmanın düşlerini kuran Muzaffer Buyrukçu, ancak öldüğünde bu muradına erebilmişti: Türkiye’nin kalburüstü işadamları, politikacıları, sanatçıları, gazetecileri, özellikle de edebiyatçılarıyla komşuydu şimdi! Kimler yoktu ki komşuları arasında? Sait Faik, Orhan Kemal, Ömer Seyfettin, Sevgi Soysal, Behçet Necatigil, Aydın Emeç, Falih Rıfkı, Abdülhak Hamit, Edip Cansever, İlhami Bekir Tez... Daha niceleri!

Huzur içinde uyu sevgili Muzaffer Buyrukçu. İyi kalpli, gönlü gani adam. Çapkın, içkici, hoşsohbet, gırgıra teşne, latifeye tutkun, her an yüzünde gülme çizgileri hazır ağabeyim...

Bilmem ki, beğenebileceğin bir yazı olabildi mi bu?

Necatî GÜNGÖR'ün 1972'deki
Buyrukçu'nun bin suretinin
güncel dalusu sevgilek
yallıyım.

30.6.1988
M. Buyrukçu

KADİM DOSTUMUZ TAŞLAR

Yazı: Ayşe Kilimci

Taş, sağlam durmak demek, kalpsizlik de demek... Öyle söylerler. Taşın kalbi yok, onu da yosun sarar, derler. Oysa insanı arkalayan, hayat boyu yoldaşı olandır, taş... Tanrı'nın insana verdiği kimi derdi, tasayı, ağır yük olan aşkı taşımaya takat getiremediğine bakmayın, onun cür'et edemediğini insan sırtlamış hani, kısmen masal kısmen gerçek bu, insanın yüküne taş yoldaşlık etmiş. Dağ gerek, dağ arkalansın dendiği hesap, insana hep arka çıkmış, taşlar...

Taşlar, pek çok farklı alanda ve farklı özellikleriyle insanlığın yoldaşı olagelmış... Faydacı yanıyla, kutsallığıyla, insanların elinden tutmasıyla... Yollarda ve mutfaklarda, daha eskiye gidilirse, yontma taş çağındaki işlevselliğiyle... Girit Adası'nda, Gurnia'da İÖ.1500'de yapılmış, onar santim aralık bırakılarak döşenmesiyle, yağmur sularının geçişine izin veren taş yol, sapasağlam durmaktadır. Eski Tarsus kalıntısı, siyah taş döşeli caddeleri gibi, Roma'nın. Bu yolların kıyasına yerleştirilmiş, 45 cm.lik sıçrama taşları bulunur, at binenler için.

İS.6. yüzyılda nüfusu 300 bin olan Antakya görkemli taş yollara sahiptir. Antik Efes limanına inen ve yolun sonunda büyük kütüphaneye gidişi de kolaylaştıran geniş, görkemli yol, taş döşelidir.

Taş yollar kentlerden önce, kent dışında saltanat sürmüş, beslenme ve orduların ilerleyişini kolaylaştırma amacıyla. Batakliklar yolculuğu engelleyince, askeri manevra için yumuşak zemin engel oluşturunca, taşa başvurulmuş. Ticaret amaçlı taşımaya kolaylaştırma için de...

Giderek, kentlerde birçok gerekçeyle yolların kazılıp yeniden yapılması taşların harabiyetine, taş ocaklarının azalmasına yol açınca, yol yapımında daha işlevsel, kolay, yenilenebilir malzemeyle yol yapımına yönelinmiş.

Bizim kültürümüz taşı baş tacı etmiş, gündelik kullanımından folkloruna dek. "Ben bağırimi toprak sandım, taş imiş/meğer taşa toprak ekilmez imiş" der Seyrani... "Dün gece yar hanesinde, yastıcağım taş idi/Altım toprak, üstüm yaprak, yine gönlüm hoş idi" diye türkü yazarız. "Bastığım yerler, donar daş olur" deriz, umarsız kalınca. Dağlar taşlar dayanamaz, benim ah-ü zarıma, deriz, söz tükendiğinde.

Dağlar ile taşlar ile çağırırız Mevla'yı. Dostun gülü daha ağır çeker, başa degen taştan, taş incitmez, gül yareler. Taş üstüne taş koymak deriz, yalana taş dikmek deriz, aslında bağıra basarız, taşı...

Manyetik etkisine inanılan süs taşları elde bir. Burcuna, inancına, derdine tasasına göre üstünde taşır insanlar. Buna, doğu bölgelerinde yaygın olan üç taş, nikah taşını katabiliriz. Erkek taşları avucundan atar ve karşısındakinin de atmasını isteyerek, nikahı düşürür.

Çakmak taşı, dar zamanda ateş yakmak, ot tutuşturmakta kullanılır, iki taş birbirine sürtülerek. Dikilitaşlar, tarih boyu kentlerin büyük alanlarını süslemek, süslemekle kalmayıp, üstündeki kabartmalar ve yazılarla bir şey söylemek amaçlıdır. Nişan, yani menzil taşları taşın işlevsel kullanımının örnekleridir. Padişah yahut saray yetkililerinin çektiği okun nişanı vurduğu yahut düştüğü yere farklı biçim taşlar dikilir, üstüne de bu ok atışının ne zaman ve kim tarafından yapıldığı kazınmıştır. Bunlara örnek, Kulaksız'daki menzil taşıdır. (kaynak:Hakkı Acun,Türk Kültüründe Taşlar, AKM yayını, s.4)

Eşik taşı da faydacı taş örneğidir, yekpare yahut en çok iki kalıp taş yerleştirilir. Eşik taşından aşmak, eşik taşına yüz sürmek deyimleri bu taşa söylenir. İbret taşı da bizim kültürümüze özgü, seng-i ibret denen bu taşlara örnek olarak Edirne Kasrı'nın Kanuni tarafından Mimar Sinan'a yapıldığı söylenen Adalet Kasrı'nın şehre dönük yüzünden elli adım uzakta, bir buçuk zira yüksekliğinde altı adet mermerden ibret taşı dikili olduğunu, idam edilenlerin başının bu taşlar üstünde sergilendiğini vurgular, Acun (age) günümüzde yıkılan bu sütunlar yerine aynı kulenin önünde diktörtgen prizma biçimi bir taş dikili olduğunu belirterek.

Eskiden uzak yoldan gelen, terli ve yorgun atlar sancılanmasın diye dikili bir taş yahut sütun etrafında dolaştırılır, haceti gördürülür, teri soğutulmuş, bu taşlara da sancı taşı denirmiş. Bu tür bir dikili taş Göynük ilçesi Ankara yolu girişinde mezarlık yakınında bulunmaktadır.

Ancak, gerek Rumeli fatihi Süleyman Paşa gerekse Timur'un atlarının da çevresinde döndürüldüğü halk arasında söylenen bu sancı taşı, düz yere dikilmesi gerekirken, bir platform ortasına dikilmesiyle farklılık göstermekte.

Suyu mimaride kullanmak sanatımızın belli başlı işlerinden. Acun, bunu Artuklularla Akkoyunluların yapılarında, eyvan içinde çeşmeden kademeli şekilde akıtılarak suların oyunlu yollarla havuzlara doldurulmasıyla, örnekliyor (age.s.10) Selçuklu ve Osmanlı'da da sürdürdüğünü ekliyor. İçinde dere, çay akan şehirlerin kimilerinde suların küçük arklarla avlu, bağ bahçe içinden geçirildiğini örnekliyor. Ev avlusundan geçirilen suların değişik kademelenmeyle aktarıldığını, kademelerin her birine delikli taşlar konarak, suyun bunların içinden geçirildiğini, taşların delikleri ses çıkartsın diye dışarıda bırakılarak, deliklerden geçen suların her kademede farklı ses çıkarttığı melodi oluşturduğunu, bu taşlara Kosova Prizren şehrinde çöpür taşı dendiğini de ekliyor...

Süzek taşı, kirli su arıtıp onu kullanılır, hatta içilir duruma getiren, ponza taşı gibi gözenekli bir yapısı olan, içi kurna gibi oyuk, altı sivri, yapısındaki kalsiyumun taşı arıtıp mikrop kırdıktan sonra, süzülerek, alttaki kabın içinde toplandığı bir başka yararlı taş...

Antik Efes'in taş yolu.

Soku yani dibek taşı, en bilinen faydacı taşlardan, hısım gibi. Buğdayın yıkanıp serilerek kurutulduktan sonra kabuğundan ayrılın diye ahşap tokmaklandığı, içi oyuk bir taş. Köy meydanı, çeşme kıyısı, harman yeri, mahalle arasında olur, döğülen bu buğdaya yarma denir. Dibek, yani Seten taşı ise, soku taşının daha büyüğü, buğdayı ezmek için yuvarlak değirmen taşı at ve eşekle çevirilerek ezilir.

Loğ taşı, toprak damlardaki toprağı sıkıştırma

amacıyla kullanılır. Damdaki toprak sıkıştırılmazsa, yağmurda karda aşağısı nem çeker, su alta geçer, bunu önlemek için damda gezdirilen, silindirik gövdeli, iki ucu delik, bu deliklerden Y biçimi ahşap geçirilmiş, teker gibi yapılmıştır. Damın killi tuzlu toprağı loğ taşıyla sıkıştırılarak, suyun aşağıya geçmesine engel olunur. Dam toprağına, toprağın bağrındaki tohumlar yeşerip sürmesin diye, o toprağı tuz katılmış. Eski çağlardan günümüze bu taş Anadolu'nun her köşesinde, farklı adlarla

işlevini yerine getirmiş.

Değirmen taşı bir metre çaplı, silindirik iki parçadan oluşan, alttaki taşı sabit, üsttekini değirmenin altına yüksekten dökülen suyun gücü ile çevrilen çarkın bir mille dönerek, tahılı öğüttüğün, taşların birbirine değen yüzünde 5-6 mm. derinlik dişleri açılan taşlardır.

Bulgur öğüten, kıran el değirmeni taşı da gözenekli, volkanik iki sert taştan oluşur, alttaki sabit, üstteki hareketli, ortası delik. Delikten buğday

akıtılır, üst taş sapından çevrilir.

Saygı taşı diyebileceğimiz Seng-i Hürmet, Edirne Sarayı Adalet Kasrı önündeki sütunlar hizasında Seng-i İbret yanındadır. Üstünde, "halkın yazılı şikâyet ve dilekleri bu taşta bırakılırdı. Dilekçelerin kovuşturulması Bostancıbaşı tarafından yürütülürdü" yazar. Bu taşlar yeni yapılmıştır, bunu H.Acun'dan (age)öğreniyoruz.

Osmanlı döneminde sultanların ziyaret ettiği şehirde, onun anısını yaşatmak için anısına yapılan eser yanında taş da dikilirmiş, bunun bilinen ilk örneği Halep şehrinde, Kanuni onuruna yapılan çeşmedir. Şumnu ve Tutrakan şehirlerinde de anı taş örnekleri vardır (Hem bu bilgi hem bu tür dikili taşlara anı taşı adı verilmesi, Hakkı Acun'dandır.age)

Kapı taşı olarak kullanılan, dayak taşı da denen, camii, konut yapıların kapı pencere kanadı rüzgâr esince çarpmasını diye kullanılan ağırlıklar, işlemeli, güzel, yahut sade yapılmış taşlardandır. Dolmabahçe Sarayı kapı taşı buna örnektir.

Kutsal taş denende, hepimizin aklına ilk gelen elbet Hacer-ül Esvet. Yerden 1.5 metre yüksekteki bu taşın Kabe yapılırken tavafın başlangıcını belirlemek isteyen Hz. İbrahim tarafından yerleştirildiği söylenir. Bu taşın parçalarının Edirne Eski Camii mihrabının yanında ve ikincisinin de Kanuni Türbesinin giriş kapısı üstündeki kemerde, Kadırga Sokullu M.P. Camii girişinde, mihrabıyla minberinin alınlığında olduğu rivayet edilir, halk arasında. "İki taşın arasında" deyimi vardır, güney bölgemizde, bir işi kaşla göz arasında yapıvermek, anlamındadır, "iki taşın arasında yemeği pişirdi, çıkardı," derler, nasıl olduğunu anlamadan, işi halledivermek anlamında, hünerli, eli tez insanı anlatmak için... İki ağırlık arasında ezilirken, çözümlenmek demektir birazcık da... İşte iki taşın arasında, çarenin tükendiği yahut azaldığı zamanlarda, şifa taşını icadeder insanlık, türbede tekke de, eli şifalı kişilerde yahut el almışlarda, el verilmişlerde, bedene sürülünce ağrı sızı aldığına inanılan, siğile dua ile sürüldüğünde siğili silip atan şekilsiz taşlardır bunlar, sızı taşı... Yahut çaresiz kalınca medet umulan, ağızsız dilsiz de olsa, insanı anlayan, sızıyı alan taşlar...

Bereket taşı, kuru zahirenin, tahılların içine dua ile besmeleli ağız ile katılan, bereket getirdiğine inanılan, dairevi, el kadar çokluk da şekli şemali olmayan taşlardır. Çuval dibine konur, tahılın dibinin geldiğini uyarır, tedbirdir, berekettir. Denizin kayrak, yahut fosil taşlarıdır çokluk, bunlar.

Dikili taşlar, malumunuz, Bengü taşları, mezardakinin hakladığı düşman sayısınca dikilir.

Yağmur taşı yağmur çağırdığına, kar yağdırıp rüzgâr estirdiğine, hatta yangın söndürdüğüne

inanılan taşlardır. Eski Türk kavimlerinde yaygındır, Şamanlar bu taşı baş üstünde kımıldatıp duasını edince, bulutlar çıkagelirmiş. Yağmur taşına Yat taşı, kullanana Yadaçı dendiğine inanıldığını, Köprülü'den alıntılıyor Acun. (Atasoy, Yahya, Çoruhlu, Tanyu, Şeşen, Buluç'tan da...)

Tanyu'nun, 1987 tarihli çalışmasında (s.145-146) Balım Sultan'ın artığının donmasıyla oluşan, 12 dilimli olup, 12 imamın söz, davranış, dürüstlük ve nefis sırlarının simgesi olan Akik taşıdır, Teslim taşı.

İstihare taşı hayır dileme, bir işin sonunun Allah katında hayırlı olacak haliyle olmasını isteme, ya da kuşkuya düşülen bir işteki hayrı ve şerri anlamak için abdest alıp, niyet edilip, sağ yana yatarak, yastık altına bu taşı koyarak görülecek rüyayı yorumlamak, yani istihareye yatmaktır.

Mezar taşlarıyla musalla taşları ise, malum... Taşların en geniş kapsamlı incelemeye değeni, toplumsal tarihin de kalıcı belgeleri olan bu taşlar, bütün kültürlerde çok önemli.

Yardım amaçlı taşlar olan binek taşı, dinlenme (soluklanma) taşı, sadaka taşı, yitik taşı, ezan taşı, konuk hacet/para taşı, işlevsel taşlardan olan, hamam göbek taşı, dinlenme (nefes) taşı, sütun, yahut delik, yahut türbede bulunan dilek taşı, kısır taşı da denen Fallus taşı (antik kalıntılar, kısır kadının üstüne oturtulup, dualarla çocuğa kalmasının dilendiği, bebenin çağırıldığı taşlar), kırk suyu taşı denen, bebenin kırkı çıktığında, akarsudan toplanmış yuvarlak, farklı renklerdeki kırk taşın banyo suyuna atılarak, çocuğun kırklanmasında kullanılan taşlar, İzmir oteller sokağı girişindeki Dönertaş gibi, mil üstünde dikilmiş, çevrildiğinde kendi etrafında 360 derece dönen, yapıma amacı ne olursa olsun, artık dilek döndergeci durumunda farklı işlevle hayatını sürdüren taşlar, ağırlık olarak kullanılan dara taşları, bileyi taşı, kıymetli maden ayarını ölçen mihenik taşı, sarmanın üstüne kapatılan, tutamaklı ve delikli dolma taşı, yeraltından gelen doğal gaz ya da petrolün bulaştığı kayaların yanar taş olarak nitelenen taşlar, peynir süzülen taşlar, dua taşı, tespih taşları, kına taşı, Yörüklerin ölmüşleri için taş üstüne taş dizerek yaptıkları anma /Fatıha/dur da geç yığma taşlar, ezan taşı, yitik taşı, çare taşı, Ayasofya ve Süleymaniye Camileri ile İzmir Hisar Camii girişinin iki yanında (artık işlevsiz, çiçeklik olan) taş destiler, bunlar o dönemin şerbet/su soğutucusu, koruyucusu amaçlı yapılmış, iki yer arasındaki uzaklığın, yerlerin adlarının yazıldığı menzil taşı diye uzayıp gider, taş meseli...

Belki en gereklisi sabır taşıdır, bu yeni yalan zamanlarda, eğer var ise...

Ayaspaşa, Park Otel ve Yahya Kemal

Her İstanbullunun
yaşamak isteyeceği semt
Ayaspaşa.
Caddenin sağında Alman
Konsolosluğu

Yazı: Ayşe Yetmen

Ayaspaşa ya da Gümüşsuyu belki de mahallenin adı Gümüşsuyu, semtinki Ayaspaşa. İnönü Caddesi ile Kabataş arasında, adını vezir-i azam Ayas Mehmed Paşa'dan alan Beyoğlu'na bağlı bir semt.

Ayas Paşa'nın adıyla anılan bu semtte o vakitler Paşa'nın havuzlu bahçe içinde bir konağı vardır. Bu avlu, bir zamanların benzersiz Boğaz manzarasıyla ünlü Cennet Bahçesi'nin yeridir.

Atatürk Kültür Merkezi'nin (AKM) önünden başlayarak semtin tam ortasından geçip Dolmabahçe'ye kadar inen İnönü Caddesi'nin iki yanını eski ama görkemli binalar süsler. Alman ve Japon konsolosluk binaları da kendilerine has tarzlarıyla bu caddededir mesela.

İlk Osmanlı kayıtlarında semtin bulunduğu alanın koruluk olduğu yazılmak-

tadır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde "Samsunhane" denilen sultanın köpeklerinin yetiştirilip beslendiği bir barınak ile ünlü Seyyahın "Müneccim Kuyusu" diye adlandırdığı bir mesire yeri vardır. 17. yüzyılda Taksim Meydanından aşağılara, Dolmabahçe'ye kadar olan bölge mezarlıktır. Bu yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan bir anlaşma ile de bugünkü Gezi Parkı'nın olduğu yerde Hıristiyanlar için mezarlık yeri tahsis edilir. Bu alan 19. yüzyıl ortalarına kadar "Grand Champs des Morts (Büyük Mezarlık)" olarak bilinir. Batılılaşma sürecinde Taksim tarafında ev-konak sahibi olmaya başlayan Müslüman nüfusunun bu yörede artmasıyla da yerleşim yeri haline dönüşen bölgeden mezarlık yavaş yavaş kaldırılarak, Feriköy'de yeni tahsis edilen yerine taşınır. Mezarlığın nakil tarihi olarak, eski Ayaspaşa sakinleri 1925 yılını işaret ederler. Bugünkü özenli, görkemli binaların inşa tarihleri ise, 1925-1930'lardan ötelere gitmez. Yörenin ilk önemli binası 1877'de yapımı biten Alman Sefaretidir. Halk arasında

çatısındaki Prusya kartallarının heykeli nedeniyle "Kuşlu Saray" da denilen sefarethanenin biraz çaprazında 1849'da yapılan Asker Hastanesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi binaları vardır.

Park Otel'e gelirse, 19. yüzyıl sonlarında, şimdi yenilenen ama uzun yıllar yıkılmış, enkaz halindeki yapısıyla İstanbulluları irkilten Park Otel'in yerinde İtalyan Büyükelçisi Baron Blanc tarafından yaptırılan bir konak vardı. Elçilik konutu olarak düşünülen bu "süslü bina", elçinin geri çağırılmasıyla, parası ödenemediğinden, zamanın padişahı II. Abdülhamid tarafından satın alınır. Konak daha sonra, Sultan tarafından Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'ya verilir. Böylece bina Hariciye Nezareti Konağı olur. Tevfik Paşa'nın Londra'ya elçi olarak atanmasından sonra, konak bir süre yeni nazır Rifat Paşa tarafından kullanılır. Hariciyenin, mutfağı haline gelen eski İtalyan elçiliği konutu önemli konuların

konuşulduğu, diplomatik ilişkilerin kurulduğu bir yer olur.

Konağın mülkiyeti A. Tevfik Paşa'da olduğu için, Paşa ailesi ile birlikte 1911'de yanan bu görkemli yapının ayakta kalan bölümünde ikamet etmeyi sürdürür. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Tevfik Paşa'nın İsviçre asıllı eşi Elizabeth Tschumi ağırlaşan ekonomik koşullar karşısında, konağın otele dönüştürülme fikrini öne sürer. İlk 1922'de olmak üzere birçok otel projesi çizilir. Konak, 1930 yılında Tevfik Paşa'nın oğulları tarafından otel binası olarak yeniden inşa ettirilir. Daha sonraki yıllarda binaya değişiklikler ve eklemeler yapılır. Otelin ilk adı "Mirmare"dir.

Park Otel'in o yıllardaki mimarı ve kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak, fotoğraflardan, onun güneye dönük "U" biçiminde bir kitlesi olduğu ve boydan boya balkonlarla İstanbul'un tarihi peyzajına, Sarayburnu panoramasına açıldığı anlaşılır. İnönü Caddesi'ne geniş bir bahçe bırakılarak, geriye çekilmiş olan otel bu cephede iki, güney yönünde ise, bölgenin özelliğinden dolayı altı katlıdır. Fotoğraflardan ve anlatılardan bu yapının, 1930'lara özgü art deco uygulamalarının güzel bir örneği olduğu söylenebilir. Dönemin tanınmış isimlerine ev sahipliği yapan yemek salonu, barı ve 1979'da satışa çıkarılan eşyası – özellikle gümüş takımları – tarzının seçkin birer göstergesi gibidir.

Paşa'nın ailesi zaman içinde işletmede güçlüklerle karşılaşınca oteli kiraya verir. Birçok defa kiralanan otel, Aram Hıdır idaresine geçince adı "Park Otel" olur. Otel, yenilenen binasıyla, dönemin lüks otelleri Pera Palas ve Tokatlıyan'la birlikte en kaliteli konaklama yerlerinden biri haline gelir. Bu yıllarda otelin şeref konuğu Mustafa Kemal'dir. İstanbul'a yolu düşen seçkin insanların konaklama yeri olan otel, İngiltere Kralı VIII. Edward'la eşi Ms. Simpson'a da ev sahipliği yapar.

1950'liler otelin belki de en görkemli yıllarıdır. Siyaset, sanat, edebiyat dünyasından seçkin konukların uğrak yeri olan oteli, Şair Yahya Kemal Beyatlı 1958 yılındaki ölümüne kadar 19 yıl süreyle konut olarak kullanacaktır.

Şairin Park Otel'de kaldığı 1940'lı ve 1950'li yıllar Beyoğlu ve çevresi, Nisuvaz, Petrograd, Park Otel Pastanesi, Kristal Gazinosu altındaki kıraathane, Osmanbey'deki Haylaf, Tünel'deki Lebon ve Markiz'yle İstanbul'un ünlülerinin ve genç yazarlarının devam ettiği seçkin mekânlardır.

Yahya Kemal otelin 75 numaralı odasını kendisine mesken edinir. Şair'in oradaki varlığı pek çok kültür, sanat ile siyaset adamını da oraya çeker ve otel tadı doyulmaz sanat, kültür ve politika konuşmalarının yapıldığı bir mahal haline gelir.

Şairin 19 yıl yaşadığı Otel'deki günlük yaşantısı şöyle anlatılır: "Her sabah 6.30'da uyanırdı. İlk işi zili çalmak, kahvaltı istemektir. Sabahları sütlü kahve içer, kızarmış ekmeğe yerdi. Sonra gazeteleri okurdu. Edebiyat dergilerini de dikkatle izlerdi. Kendisinden söz eden gazeteleri dergileri saklardı. Şiir yollayan genç şairlerin mektuplarını da atmazdı. Saat 9'da yatağından kalkar, aynanın karşısına geçer, tıraş olurdu. Bir süre eski kahverengi robdöşambri ile odanın içinde dolaşır, saat 11'e doğru yatağının üzerine oturarak şiir yazardı. Öğle yemeği için ya otelin lokantasına iner, ya da Abdullah Efendi'ye giderdi. Yemekte bir bütün tavuk, üç porsiyon pilav yerdi. 13.30'da yine odasına döner, öğle uykusuna yatarıdı.

Akşam yemeğini çoğu zaman odasına getirtirdi. Doktorların itirazlarına rağmen her akşam 395 kuruşluk (küçük şişe) Yeni Rakı içerdi. Turşu, midye dolması, fırında pastırma, leblebi baş mezeleriydi. İçerken radyoyu açar, alaturka şarkılar dinlerdi. Münir Nurettin ile Safiye'nin seslerini çok beğenirdi. Günde iki paket Birinci sigarası içerdi. Paltosu iki defa ters yüz edilmişti. Malı çok kıymetliydi.

Park Otel'in yerinde şimdi CVK Grup tarafından yapılmış olan Park Bosphorus İstanbul Hotel bulunuyor. Deluxe Hotel klasmanında hizmet veren otelin 4.500 metrekarelik terası 360 derecelik panoramik Boğaz manzarasına sahip.

taşır: "Otel odası dağınık, dersiz topsuzdur. Gömme dolabın hemen yanında üst üste konulmuş bavullar göze çarpar. Bavulların tepesinde kitaplar, gazeteler ve boş pasta kutuları. Şairin karyolası odasının ortasındadır. Yahya Kemal hep karyolada oturur. Ufak bir sehpa da gelişigüzel duran Birinci sigarası paketleri, kibrit kutuları, paslı çakı, kalemler, cep saati. Tam bir savruluş içinde. Telefonun az berisinde dolu ve boş maden suyu şişeleri, reçeteler, ilaçlar... Tuvalet masasında bir dolu küçük makas, kolonya şişeleri, fırçalar... Şurada bir radyo... şurada Yahya Kemal'in eski bir fotoğrafı... Yaman bir yalnızlık!" Park Otel'de ne kadar yalnızlık çekerse çeksin, o sürekli misafirlerini kabul eder; hatta 1954 Şubat ayının başında "İstanbul'u şiirde en güzel terennüm eden şair" olması dolayısıyla kendisine verilen plaketi yine Park Otel salonlarında yapılan törenle kabul eder.

Yahya Kemal'in görüştüğü insanlar ise çok değişik çevrelere mensup-turlar; bunlar: Dr. Nihat Reşat Belger, Dr. Şefik Esat, Satvet Lütfi Tozan, Adnan Adıvar, Mustafa İnan, İhsan Kongar, Halis Erginer, Tevfik Celiz, Hicabi Fıratlı, Salim Rıza, Cahit Tanyol, Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, Münir Nurettin Selçuk, Behçet Kemal Çağlar, Dr. Tarık Temel, Orhan Şaik Gökyay, Abdülhak Şinasi Hisar, Hüseyin Nakip, Münir Ertegün, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Fazıl Ahmet Aykaç, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Prof. Albert Gabriel, Muzaffer Esat, Kâzım İsmail, İhsan Şükrü, İsmail Habip, Ahmet Hamdi Tanpınar, Rıfki Melul Meriç, Nihat Sami Banarlı, Vehbi Eralp, Fuat Bayramoğlu, Asım Sönmez. Bu insanlar bir araya getiren ise, Yahya Kemal hayranlığıdır.

Şair bu sohbetler sırasında not alınmasını istemez. Bunun nedeni de not

Bir çöpünü atarken bile düşünürdü. Kırık çakmakları, bozuk saatleri bavulda; kırık kalemleri, düğmeleri ilaç kutularında saklardı. Buna rağmen çöp kutusu her gün dolardı. Ancak çöpler atılırken engel olur, 'Belki gerekli bir şey atarız' diyerek, oturur çöp sepetindeki kâğıtları yeniden gözden geçirirdi. Böylece bir sepet dolusu kâğıt yarıya inerdi. Aylık geliri 1500-2000 lira arasındaydı. Otele ayda 700-800 lira öderdi.

Arkadaşları odasına sık sık gelirlerdi. Yine de yalnızlıktan şikâyetçiydi. Bir gün servis şefi Dursun'u karşısına almış, 'Evlen' demişti. 'Ben evlenmedim, yalnızlığın acısını hâlâ çekiyorum.'

Bu röportajda otele ödenen para açıkça belirtildiği halde bir başka kaynakta oteli işleten Aram Hıdır Bey'in şairin hayranı olduğu için ondan ücret almadığı yazılmıştır.

75 numaralı oda Sermet Sami Uysal'ın gözünde bir göçebe hayatının izlerini

almanın sohbetin ahengini bozma endişesidir. Bu toplantıların lideri şüphesiz Yahya Kemal'dir. Kimi zaman Şair'in asabileşip arkadaşlarını kırdığı da olur. Abdülhak Şinasi Hisar'la uzun yıllara dayanan dostluğu da Park Otel'in kahvesinde Beyatlı'nın kırıcı tavrıyla son bulur. Ancak, Abdülhak Şinasi Hisar, ölümden sonra şaire olan vefasını Yahya Kemal'e Vedâ adlı kitabıyla gösterir.

Şairi hocası olarak gören ve ondan çok etkilenen Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur romanındaki İhsan tiplemesi, Yahya Kemal'i çağırıştır. Tanpınar'ın Yahya Kemal kitabı da hocasının şiir ve edebiyat anlayışı üzerinedir.

Şiirin kendisiyle sona erdiğini iddia eden Şair, genç şairlere "Şiirden vazgeçin, onu yapmayın, o benimle bitti. Müsaadenizle bendeniz o işi yaptım. Artık yapamazsınız" der. Bir görüşme sırasında Yahya Kemal, Orhan Veli'ye "yeni şiirler var mı?" diye sorduğunda (Bu olay kimi kaynaklara göre Boğaz Vapuru, kimilerine göre ise Park Otel'i'nin balkonunda geçer) Orhan Veli, Şair'e Efsane isimli şiirini okur:

Bir zamanlardı bu gam hanede bir dem vardı
Gece sahilde sular fecre kadar çağlardı
O çağılıyla beraber döğünürken def ü cenk
Bir güneş dalgalar üstünde doğar rengârenk
Mavi bir gökyüzü titrerdi güzel bir histe
Rindler muğbeçeler mest bütün mecliste
Ve o haletle bütün kahkahalar nağmeleşir
Dilde Yahya Kemal'in şarkısı şehnameleşir
O gürültüyle sular çalkalanır çağlardı
Bir zamanlardı bu gamhanede bir dem vardı
Lakin artık o hayal alemi bir efsane
Ses sada yok bu değil sanki o devlethane

Şiirden çok etkilenen Yahya Kemal, "Siz biraz daha gayret etseniz bizi de geçeceksiniz" der. Orhan Veli ise onu, "Aman Efendim biz bunu alay olsun diye yazıyoruz" diye yanıtlar. O gün aralarında öyle bir konuşma geçer ama Orhan Veli Kaynak Dergisine verdiği bir röportajda, O'nun şiirini anladığını ve önem-sediğini saygıyla dile getirir.

Otelin müdavimleri ile ilgili pek çok anekdot vardır. Bunlardan biri de, Ahmet Oktay, Özdemir Asaf, Demir Özlü, Güner Sümer ve belki birkaç sanatçının daha bulunduğu bir sohbet ortamında, şiir, tiyatro, sinema konuşulurken, haşmetli çenesini avucunun içine alarak sohbeti izleyen Güner Sümer'e "Şu çeneni çek de boğazı seyredelim" diye takılmalarıdır.

Park Otel 1979'da kapatılır. Mali açmazla giren işletmeci Aram Hıdır, 1981 yılında oteli devreder. Ancak, bu işlemden önce, 11 Şubat 1978'te Anıtlar Yüksek Kurulu, Park Otel'in yıkılabileceği kararını almıştır. Bu kararla Park Otel'in on yılı aşan imar ve koruma serüveni başlayacaktır.

Kurulun yıkılabilirlik izni daha sonra yeniden gözden geçirilir ve 1983'te bu kez otelin korunmasına ve restorasyonuna karar verilir. 20 Haziran 1988'de dönemin Büyükşehir Belediye Başkanının imzaladığı bir kararla, Park Otel'in 33 katlı bir yapı olarak inşa edilme izni çıkar. Ne var ki, bu gelişmelere direnenler ve kentsel ölçüleri tahrip edecek bu inşa iznine karşı kamuoyu desteği yaratmaya ve bir direnme cephesi kurmaya çalışanlar da yok değildir. Başta semt sakinleri olmak üzere, Mimarlar Odası ve başka meslek kuruluşlarının, inançlı, haklı, sabırlı duruşlarıyla davalar açılarak örnek bir hukuk mücadelesi verilir. Değişen Büyükşehir Belediyesi yönetiminin desteğini de alan örgütlenmeler, sonunda başarıya ulaşır ve Park Otel heyulası, yanındaki Alman Konsolosluk Binası'nın düzeyine kadar yıktırılarak, sekiz kata indirilir.

Boğaz ön görünümünü bozan silüetiyle Park Otel inşaatı aylarca İstanbulluların gündeminden düşmedi. Mimarlar Odasının ve sivil toplum kuruluşlarının kararlı direnişleriyle yukarıdaki çirkin görüntünün önüne geçildiyse de İstanbullular, semt sakinleri ve Boğazdan geçen vapur yolcuları uzun yıllar bu kötü görünüme katlanmak zorunda kaldı.

Ancak Otelin makûs talihi henüz yenilememiştir. 2005 yılına gelindiğinde enkaz rezidans ve AVM yapılmak üzere satın alınır. Haber duyulunca, Mimarlar Odası yeni bir dava açar ve yürütme Danıştay tarafından durdurulur. Şimdilerde, enkazın yerinde "Park Bosphorus İstanbul Hotel" adıyla yeni bir otel hizmet vermeye başlamıştır.

Yazımızı semti ve Park Oteli kendine 19 yıl süreyle mesken eylemiş Yahya Kemal'in Hazan Bahçeleri şiirinin ilk kıtası ile bitirelim.

"Kalbim yine üzgün, seni andım da derinden
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden
Yorgun ve kırılmış gibi en ince yerinden
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden"

Yararlanılan Kaynaklar:

Eski İstanbul Otelleri – Vefa Zat sayfa: 151,155

MSGSU Merkez Kütüphane – 25306

Afife Batur, "Park Otel", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, Cilt 6, Sayfa 222.

<http://muharremkayamsgsu.tr.gg/Park-Otel-ve-Yahya-Kemal.htm>

<http://www.turizm gazetesi.com/news/news.aspx?id=41566>

SAÇLARIMIZ, SALTANATIMIZ...

Yazı: Ayşe Kilimci

“Gecenin güzelliği yıldızlarında, kadının güzelliği saçlarında” buyurur erkek söylemi. Saçı uzun akli kısa olarak hoş geliş edilen kız çocuk, saçı ak mı kara mı, önüne düşünce anlar. Saçını süpürge edip, ocağını tüttürür, saçı bitmedik bebe avutur, erkeği ne avutabilir ne büyütebilir, saçını başını yolası gelir. Saç saça baş başa gelirler, bu yolda saç ağırtırlar, saçsız tüfenksiz, yarsız kalırlar en nihayetinde...

Erkek kocar, koç olur, esasen kel olur, kadının saçsızına, kadın kocamış hiç olmuş, derler... Soyu güzel Zeynep, kendine altından tarak yaptıran yarı için, zülüfün tarar, gerdana bırakır, zülüfü gerdana tarayış, âşıklık halidir. Saçların topukla cengi de güzellik halidir. En eski kadın suretleri, heykelleri, mozaiklerinde de saçın topukla cenk ettiğini görüyoruz. Dünya daha kolayken, kadının işi gene çok, ama, iş hayatına atılmamışken, saçlar topukla cenkte, iki belik yahut kırk belik örülüyor, ya sırttan aşağı salınıyor, arası pullu, boncuklu, ya başa dolanıyor, yahut iki yandan sarkıtılıyor. Ne zaman üretime katılıyor kadın, ne saç kalıyor, ne uzun etek, ne süs... “Siyah zülüf halkalanıyor, örülmeyi örülmeyi” sonrasında zülüflere makas değişiyor... Hoş, o makas mutlu mesut aile/nişan/düğün fotoğraflarına de değişiyor, örükler saçtan ayrılıyor, insanlar yekdiğerinden...

Saç, insanlık tarihiyle başlıyor, yaradılışla... Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi’ndeki MÖ.5-4. yüzyıl kadınlarını gösteren, kireçtaşı üstüne boyanmış bir freskte, dans ederek ölüye ağıt yakan kadınlar, perçem ucunu azıcık gösteren örtüleriyle resmedilmiş, ama halka küpeleri ve kulak üstünden yanağa bıraktıkları lüle zülüfleriyle, ağıdın içindeki sağdın simgesi gibiler. Eh, eski çağlardan kalma başa, fildişi taraklar, saç süsleri, topuz iğneleri, sürmedanlık ve cımbızlar (bile) kadının kendine özeninin simgeleri...

Kadın saçı, o toplumun siyasal sisteminin de simgesi, ötedenberi. Antik dönem sözlükbilimcilerinin notlarında kadın denetçilerden söz edildiğini yazar, Prof.D. Ogden (alıntı:Aktüel Arkeoloji, M-Nisan 2013) Bu kadın denetçiler, “kadınların kılık kıyafetini düzenleyen/derli toplu olmalarını sağlayan yöneticiler”dir. Kısıtlama, kadınların cezp ediciliğidir, takı, boya, saç bantları, örgülü saç, ayakkabı, yarı şeffaf giysiler yasak, az süslü beyaz giysi serbesttir. (18.yüzyıl Türkiye’sinde Örf ve Adetler, çalışmasında M.de M.D’ohsson, çeviri Z. Yüksel, Tercüman 1001 temel eser, n.3, alıntılan; M. Altındal, Osmanlı’da Kadın) “Takma saç kullanan Müslüman kadına nadiren rastlanır. Takma topuz yahut bukleye beraber

Saç safadan sürer, tırnak cefadan, değişimin canlı kanıtıdır, kadın dediğin... Saç, kültürümüzde, halk edebiyatımızda, şarkı ve türkülerimizde baş tacı edilir. Başlangıçta anne tekeline dir saç, giderek yar tekeline devrolunur. Uzun saçlarını kesince, sevdiği, eşikten adım atmayan erkekler bilinir...

pudra, krem, bir kelimeyle Avrupalıların tuvaletinde mühim ve zor olan unsurlar, Türklere yabancıdır. Saçlarını tabii halinde muhafaza ederler. Ya uzun örgüler halinde omuzlarına dökülür veya başlıklarını teşkil eden muslin sargının etrafına dolanırlar. Elli, altmış, hatta seksen örgüsü olanlara rastlanır. Örgüler umumiyetle çiçekler ve her çeşit mücevheratla süslenir. Başın ön tarafındaki saçlar, kısmen alnın üstüne dökülür, kısmen yanakların yanlarını örter. Saç tuvaletinin en beğenilen şekli de saçların bütün alnı kapatarak, kaşlar üstünde çift hilal meydana getirmesi ve iki hilalin birleştiği ucun burnun başladığı noktaya kadar uzamasıdır. Varlıklı kadınlar bu moda çok riayet eder.”

Bizde, Cumhuriyet sonrası, çalışma hayatına aktif olarak katılan kadınlar, en çok da memur/işçi olanlar, saçı, süsü bir kenara koyup, örgüleri kulak hizasından keserek, kimi ufak tefek zülüf, perçem bırakıp süslense de, artık önceki dönemin zaman, emek isteyen, boncuklu, simli, lüle lüle saçlar, yürürlükten kalkmıştır. Bunu, biraz da hayat dayatmaktadır. Savaşlar ve sıkı çalışma dönemlerinde, devrimler, tek parti ya da dayatmacı rejimlerde, kadın giysileriyle saç biçimlerinin tornadan çıkmışçasına aynı, sade, ucuz ve kolay biçim olması raslantı olabilir mi?

Saç safadan sürer, tırnak cefadan, değişimin canlı kanıtıdır, kadın dediğin... Saç, kültürümüzde, halk edebiyatımızda, şarkı ve türkülerimizde baş tacı edilir. Başlangıçta anne tekeline dir saç, giderek yar tekeline devrolunur. Uzun saçlarını kesince, sevdiği, eşikten adım atmayan erkekler bilinir... Saç, boyuyla, biçimiyle, rengi, kokusu, düz yahut kıvrık oluşuyla da önemlidir. Gül kokuşludur, sümbül, yahut reyhan,

miskü amberdir saçın rüzgârı... Rüzgâra doğru saç taranmaz, kimi bölgelerde, yoksa bu, kızın, saçın kokusunun rüzgâr eline verilip âşığına ulaştırabileceğinden midir?

Kara saç, kara kaş, baş tacımızdır. Lepiska sarı, yahut bal rengi saç, saraylıdır, halk âşığı zifir saçlı, samur kaşlı için tel vurur. Saçtır, hem uzaktır, hem tuzaktır. Gönüle bağıdır, sevgiliye düğümdür. Perişan saçları, gönlünün bağıdır, şarkıda ve hayatta. Yarın beline dolanan saç, kıskanılır. Saç safayla güzelleşir, aleme gösterilir. Acı gelende, saç baş örtülür, bir gecede saçın ağardığı olur. Acı, kadın kadar erkeği de vurur, Efkari, bir şiirinde "Toprağa karışan saçlar ağlıyor" der.

Saç gençlik, güzelliştir. Âşık Dertli, "Beni Mecnun etti ol saçı Leyla" derken, bunu hem yar hem siyah saçlı

anlamına demektir. Yunus, karlı dağlar başındaki salkım salkım bulutların, saçın çözüp, kendisiyçün yaşın yaşın ağlayıp ağlamayacağını sorar?

Örük yanında, kâkül, yani perçem de hem aşkın, hem şiirin temelidir, aşk söz konusu olanda. Siyah kâkül gerdan örter, Âşık Hasan yanar tüter. Gerdanın, döşün, sinenin saçla örtülmesi, aşkta olduğu kadar, dinde de yer bulur. Eskiler, saçlarını kesmez, ölünce iman tahtalarını onun örteceğini, saç ne kadar uzunsa, o kadar ayıp kapatacağına inanılırdı.

Çağdaş şiirimizin ecesi Gülten Akın'ın kitaplarından biri, "Kestim Kara Saçlarımı" dır. Ayrılık ve ölüm, yahut baş edilmesi güç günlerde kadın saçlarına kıyar, keser atar.

Saç, beyaza bırakılmaz, halk kültüründe kirpiğe sürme çekildiği, kaşın rastıklandığı gibi, saç da mutlak boyanır ama kınayla, ama, taş boyalarla... Siyah saç öylesine baş tacıdır ki, koyu renk anıştırmada mor kelimesi bile geçer, halk şiirimizde. Âşık Süleyman dize düşer:

"Kaşlar arasında altın pul asmış/On sekiz örgüyü bir ipe kasmış/Hamamdan mı çıkmış, mor kâkül kesmiş/İpekli bürüğe girdi yürüdü..." (Bezirci, Özer, 2002: 258.1/2) Eskiden kaş arasına altın pul asmak/yapıştırmak hoşta gidermiş.

Ayaşlı Fahri, "Akıbet bu dertler beni pir eder/Bağlar kâkülüne hem esir eder/Bir baksam yüzüne bin tektir eder/Sevmedim gücendi, sevdim gücendi" der.

Zülûf ise, saçlardan yanaklara dökülen/bırakılan tutamdır. Yarin aklın çelenidir. Gevheri, kara gözlü yarım, ben gider oldum/Sakınıp zülfünü yoldurmayı gör/Ağlama sevdiğim yine gelirim/ Hasretle aklını aldırılmayı gör" der. Saç zaten hep erkek söyler. Saç, kadının tacıdır. Rüzgâr eser, saçlarını dağıtır,

çapkın yel sevgilinin saçlarıyla oynar. Âşık Siyahi de tıpkı diğerleri gibi, zülûflerle serhoş olur." Bir lahza görmesem, aklım alınır/Gören bendelerin bağı delinir/Seher yeli eser, zülfün bölünür/Bölünen zülfünün telleri serhoş." Edemez, söyler, "Zülfün kemendine bu gönlüm güzel/Düştü asla o tuzaktan ayrılmaz/Adım mest yazılmış levhime ezel/Tel veraktan, yazı aktan ayrılmaz." (Bezirci, Özer, age.4/1). Saç çözmesi nasip kısmet olduğu kadar mahremdir, bir yakınlık halidir, örmek yahut örgü çözmek. Gelin olan kızın saçını damat çözer. "Sadece Sevdim" öyküsünde yazar (A.K) saçlarını yabancı bir erkek için çözen gelinin örgülerini kör bıçakla dibinden kestiğini anlatırken, kayınbabasının, kültürümüzün bir yanına vurgu yapar.

Saçlar, âşığın gönüllü asıldığı darağacının kemendidir, ipidir. Gözünü kırpmadan sehpaye çıkar, ama, aynı şekilde yarin saç (bu arada, atının kuyruğunun da) bir telinin yabancı eline geçmesi, düşmanlık için yeterlidir.

Doğru yolunda gider iken, iline uğradığı yarin siyah zülfünün teline bendo-lur, Âşık Halil, "Asar gider misin, kıyamete dek?" diye sorar.

Gerçek hayatta sevgililer, halk ozanları kadar verimkâr, gönül alıcı olmasa da, yarin yüzündeki göz izi, yanağındaki tel yaresini söyleyeni yani dilinde olanı, elinde olmayana yeğleriz: "Dedim dilber didelerin ıslanmış/Dedi çok ağladım, sel yaresidir/Dedim dilber yanakların dişlenmiş/Dedi zülfüm değdi, tel yaresidir." (Erzurum'lu Emrah) "Saçların ne güzel kara kız/Ara sıra gel de beni ara kız" tangosu, genç cumhuriyetin sarı, kara bütün kızlarına söylenmektedir, okuyan, erkeklerin yanı başında çalışan, toplum içinde seçilen meslek sahibi kızlar ve kadınlarına... Peçesini sıyırıp atmış, sıkma baş yapmış, gene de top kâkülde-şimdilik-vazgeçmeyen, zülûf sarkıtmadan

'İşbu resim, Haydarpaşa Hemşire Okulunun ilk 16 öğrencisinden biri olan, İzmir Memleket Hastanesi hariciye servisi hemşiresi, İzmir Sağlık Meslek Lisesi kurucu ve idari ekibinde ikinci hemşire Kadriye Orkun Kilimci'nin nikah fotoğrafıdır. Saçları doğuştan permanantlı olsa da o gün kuaför eliyle taranmıştır. Şapka siyaha çalar bordoydu, üstünün puantiyesi kırık beyaz kadife noktacıklardan, çilleriyse doğuştan. Yaka çiçeği ve kebin çiçeği kadife. Ah, ne vardı, hayat gelin başı güzelliğinde geçseydi, bayan Kilimci?'

edemeyen kızlardır bunlar. Osmanlı'nın bu son kadınları, eski toplumdaki yenisine, çağdaş denene geçerken, "işbu saç tuvaletlerine Avrupa" adı takıyorlardı. Bu yeni kadın saç, a la garson (oğlan biçimi) kesiliyordu, kesilmekle kalmayıp, enseye tıraş vuruluyordu, kısmi er mi olunuyordu? Buklelerini feda eden bu kadınlar yüz de yazmıyordu, kadın yüzünü süslemek, bezemek, salt gelin olurken yapılırlı olmuştular, onda bile sadelik hakimdi, tacı ve teliyle ışıltıyordu yalnızca, gelin.

Okullarda Kız Kıraati dersi vardı, bu ders kitabının kapağında kısacık saçlı üç genç kız yer alıyordu.

Dönemin fotoğraflarında, taa 1930'lar ortasına kadar, öğretmen, memure, ev kadını, işçi, sanatkâr bütün kadınların saçının handiyse tek tip olduğunu gösteriyor, dönemin tanığı resimler. Kulak hizasında kesilmiş, zülûf yahut kâkül bırakılmış, kep, başlık, şapka takılmış...

Saç kestirmek, kimi halde kaçınılmaz olduğu kadar, kimi durumda yasaktır; kıtlık günlerinin kismetini kıt ama saç bol kadınları, her dönemin önlenemez sıkıntısı bit çıkagelince, örgüleri feda eder, papaz otunu zeytinyağında dinlendirip, friksiyon yaparlar. Sirkeyi öldüren bu ilaç, saçı gürleştirir. Şekle girmeyen bu, uzamakta olan isyankâr saçlar, kâğıt, ki o da güç bulunan bir nesnedir o zamanlar, eski gazeteler, kesekâğıtları enli ve uzunca kesilip, burğu yapıldıktan sonra, saç buna sarılır, ucu kıvrılıp sabitlenir, ertesi gün kâğıt bigudiler açılır, saçlar Necipbey Briyantini ile parlatılıp, taranır. İlk saç sabitleyiciler, çam reçinesinin un halinde döğülüp, mavi ispirotoyla eritilmesidir, yapması bir şey değildir bu spreyi, her ne kadar reçineyi ispirotoya eritmek için sallamaktan, kollarınız düşse de, zor olan püskürtücülük işi bulmaktır...

Kızlar gelin olurken, saçları kulak hizasından kesilir, zülûf koymak, buna zülûf kesmek denir.

Ama gebe kadınlar her ne olursa olsun, saç kesmezler, çocuk için ömürsüzlük demektir, gebeyken saç kesmek...

Salon Mecmuasının Eylül 1934 sayısında kimi hileler önerildiğinden söz eder, Banu Çulha (Toplumsal Tarih, Ağustos 2001,92. sayı, s. 52) Cumhuriyetten günümüze saç modasını ele aldığı incelemesinde. Bu hileler, sade, uzun ve basit modellerdir, ona kalırsa"... Saçın kaş üzerine intizamsız bükümleri yüzü kısaltıcı bir tesir yapar. Eğer yüzünüz uzunsa, saçlarınızı alınınıza doğru uzatın, bu suretle saçlarınızla kaşlarınız arasındaki mesafeyi kısaltmış olursunuz... İnce bir yüzü yuvarlak mı göstermek istiyorsunuz, saçınızı başınızın tepesinde sıkıca tararsınız, iki taraftan da kabartırsınız..." (Salon, haftalık aile ve sanat mecmuası. s.1-5)

İsyan olduğu kadar, gözü karalıktır aynı zamanda saçlar, Hava Harp Okulunun ilk kadın öğrencisi Asimet Karahasan, ki 1955 yılından 60'a dek alınan 25 kadın subaydan biridir. Serpil Gündüz'ün Cumhuriyet için yaptığı 1990 tarihli röportajında, ona, sınıfa tıraş olmadan giren erkek arkadaşlarını görünce, ben de bugün saçımı taramak istemiyorum, diyerek tepkisini koyduğundan söz eder. Erkek subay öğrenciler hemen özür dilermiş bu durumda. Boyanması yasak olan saçlar, kulak memesi hizasında olabilirmiş, ancak, söylediğine göre...

İzmir'de Dr. Saada Kaatçılar, uzun, güzel siyah saçlarını ensesinde haşmetli bir topuz yapmışken karşılaşır, Gazi ile. Geniş katılımlı sohbet toplantısında, Gazi, doktor hanımdan saçlarını açmasını, bu güzelliği sergilemesini emir buyurur. Başındaki şapkasına dokunmadan, topuzuna ilişmeden, hışımla kalkar ayağa genç doktor hanım, "Rica etmiş olsaydınız belki..." diyerek, başına buyruk, salondan çıkar... Hemen geri davet edilir, bin bir rica ile aynı istekte bulunulur, ancak o zaman çözer topuzunu (Aktaran, büyük halamız Gülfem İren Kaatçılar)

Saçlar, âşîğın gönüllü asıldığı darağacının kemendidir, ipidir. Gözünü kırpmadan sehpayaya çıkar, ama, aynı

şekilde yarin saç (bu arada, atının kuyruğunun da) bir telinin yabancı eline geçmesi, düşmanlık için yeterlidir.

Bu moda altmışlar ortasına kadar sürer, krepe denilen saçın tepeden kabartılması, vav biçimi kulak önü zülüfler bırakılması, kulak hizası kesimde karavel denen dışa kıvrılmış, geniş buklerle kıvrılmış saçlar, biraz da Holywood filmlerindeki yıldızlara özenilerek, sürecektir.

Ama durun, oraya gelmeden, büyük kalkışım günleri, her iki dünya savaşları var daha, ekmeğin karneye bağlandığı, patiskayla şekerin nüfus cüzdanlarına mühür vurularak az az dağıtıldığı, kıtlık günleri... Kâğıt bigudi ve elektrik teli/kablosuyla saç gene sarılsa da, uzun saçlar ütülense, kıvrıcık/kırnak saçlılar başlarına çorap geçirip yatarak düzlese de, krepedemor ince uzun, siyah başörtüler başrodedir.

Kimi kumral hanımlar, oksijenle ya da Alman papatyası ile perçemlerini sarartmaya yeltense de, açıkça saç bezemek, şimdiki gibi şaşaalı değişiklikler, balyaj, röfle, platin sarıları nerdeee?

Alaylı ve yeni yeni yetişen okullu hemşire kızlar, saç filesi kullanmak zorundadır. Saçlar, dökülmesin diye saç filesiyle zaptedilir, kep onun üstüne takılır. Bunu gür saçlı kadınlar da yapar, şapkanın altında derlitoplu durması için, kalıplanması için...

İzmir'in incire, tütüne, zeytine giden işçi kızları paydostan sonra varoş semtlerdeki gecekondularına giderken, çokluk yürüyerek, küçük bir kısmı otobüse binerek, zeytinin, tütünün kokusu dağılırdı şehre. Parmak uçları kınalı, uzun etekli, kimi şalvarlı kimi hem şalvar hem etekli bu çalışan kızların saçları yemeni altından çift örüklü de olurdu, permanantlı da... Perma modası gelmişti, asi saçlı, ahenksiz saçlı olanlar, yahut gelin olacak nişanlı kızlar, ilk zamanlar mutlak kız berberlere gider, soğuk perma yaptırırlardı. Bu tuhaf lüle modası, başörtü altında bile bozulmaz, en az altı ay giderdi. (Ancak, romancı Mithat Cemal Kuntay, saçların bu yeni fatihi permananta aklını takanlardandı, G. Akçura'ya kalırsa (Ivır Zıvır Tarihi, s.115): "Kadının baş belalarından biri de permananttır. Zulüm, dünyada her şeyi hapseder. Vücudu, hatta ruhu bile. Fakat şekli hapseden zulüm bir tanedir: Permananttır... Permanant kadının başına muayyen bir müddet için istediği şekli veren bir tahakkümdür. O müddet içinde burnu gibi saçının da şekline mahkûmdur ve her mahkûmiyet gibi bu da korkunç felakettir."

Kadınlar, sıkmabaşlarına, nikahta yahut balolarda taktıkları önü pullu/puantiye tüllü beyazperde işi keplerine birer gül iliştiyerek, tüylüsünü pullusu yeğleyerek süslenirken, kız çocuklar okullarda mutlak beyaz kurdele takınırdı, mendil, tırnak yoklamasında kurdelelerin de kar beyazı ve kolalı, gül gibi açılmış çok katlı olanı yeğlenirdi. Uzun örgüsü olanlar örgü ucuna takardı, kısa saçlı çocuklar, lastikle başına geçirirdi kurdeleyi. A la garson kesimliler, fırkete yahut paramana ucuna minicik beyaz fyonk takmakla yetinirdi. Devir, artık kadınların da erkek usta çalıştıran berberlere gittiği, berberden kuaföre geçilen, dükkânlarda ortadan kalkan, önü şeffaf mikalı, bigudiyle sarılmış saçların altına girdiği, kulaklar ısıdan yanmasın diye mika kulaklıkla kapatıldığı devirdi. Saçlar Alexandr model, lüle lüleydi, gece için yapılmışsa, sarı, beyaz, pembemsi sim dökülürdü, spreyden sonra.

Saç, artık alınır satılır bir değerdi... Gerek ülkedeki saç toplayanlar, gerek yurt dışında çalışmaya gidenler, sağlıklı örgülerini satar olmuştı, perukçulara dev-

redilen bu saçlar, kalitesi iyiye, para ederdi. İğdedanlık içine tıklan örgüler, pazara çıkar...

Yerli filmlerin saltanat sürdüğü o dönemler, yani n'aaayır, n'olamaz dönemi, filmin esas kızı köyden gelir, sevgilisi onu terk ettiği için intikam yemini içer, örgülerini kesip atar, içe karavel saçlarını taratır, başının üstüne kalın kitap koyup, edalı yürüme dersleri alır, sonra yandı gülüm keten helva olur, ama, o saçlar hiç bozulmaz, pavyona düşse de, bir sabah kötü adamın yanında, koltuk altından sımsıkı çarşafa sarılmış olarak uyansa da, yağmurda yaşta bile, saçlar kabartılmış, bozulmaz biçimdedir.

Öte yandan, saçlarını bağrına basan, saçından geçemeyen kadınlar, uzun saçlarını topuz yaptırır, ancak çalışan kadın için bu zordur elbet. Çalışanlar azıcık toplanacak kadar uzun tutar saçını, ensede, yukardan aşağı içe kıvrır, ama, bu arada, ya kendinin ya kızının kaçından el kadar diktirdikleri (!) postiş taklidi sahici saçı, kendi üstünde kalın bir lüle eder, başlarının tepesine sabitlerlerdi. Uygulaması kolaydı, tepeden başlayan açılmayı gizliyordu. Ama topuzu yeğleyenler, eğer gür saçlı iseler sorun olmuyor, ancak seyrek saçlılar için topuzun içi kahve ile tütsülenerek rengi koyultulan pamukla besleniyor, üstüne saç sarılıp, topuz ediliyordu. Yahut saçın rengine uyan renkte kumaştan dikilmiş, içi pamukla desteklenmiş saç simitleri başa oturtuluyor, saç onun üstüne sarılıyordu...

Kırdan kente akın akın gelen işçilerin pantolonlarının arka cebinde, bir yanı geniş dişli öte yanı sık dişli plastik tarakları olurdu, evlerde bu tarakların uzununu kullanılırken, cep için küçücükleri yeğlenirdi, habire saç ıslar, tarardı adamlar.

Kızlar için, söz kesim tepsilerinde taşlı süslü taraklar, fırçalar, aynalar yer alırdı, örükler çocuk işiydi, kız evlenirken bir tepside, yani bir gecede büyür, hiç bakılmayacak aynalarında tuvalet masalarının, bu saç takımları tozlanır, eskir, kullanılmayı beklerdi. Hâlâ tarak taşıyorduk, iğne uçlu elips, küçük saç fırçalarının eli kulağındaydı ama.

Birkaç darbe atlatan toplumumuzda, her darbe sonrası kadın saçlarında farklı yönelişler, isyanlar görülür... Aşkın ve isyanın simgesidir, saç.

Necipbey Briyantininin saltanatı hiç bitmese de, devir artık, seni sevmeyen ölsün, devridir: "Saçlarını dağıtırsın/rüzgârlara bırakırsın/sen sevmeye yakışırsın/Seni sevmeyen ölsün..."

Artık çağ atlandı, şimdi kuaför hizmeti evlere servis, ister manikür/pedikür ister açık yahut tesettürlü kadınlara yapılan meşakkatli, uzun süren saç işlemleri için.

Toplumlar değişiyor, sistemler değişiyor, her zamanın kendine özgü saçları olduğu/olacağı gerçeği hiç değişmiyor.

Saçların toplumlara ait pek çok şey söylediği, nice söylenemezi de fısıldadığı gerçeği ise, hiç...

Homeros destanlarında 'güzel saçlı kraliçe' ya da 'Güzel örgülü Demeter' diye geçen toprak ve bereket tanrıçası Demeter'le, kapatıldığı kuleden saçlarını sarkıtarak sevdiğini yukarı çeken Rapunzel olmadan nasıl düşünülür saçlar? Tarihimiz, çaremiz, edamız, saltanatımız olan saçlarımız...

Kırık Bir Aşk Hikâyesi

“Sarı Kurdelem Sarı...”

Yazı: Necati Güngör

Otuzlu yıllardı, evet; tarihi tam olarak aklımda değil... Bu, “Sarı kurdelem sarı” türküsü yeni çıkmış. Akşamleyin Dolmabahçe Sarayı’nda, Gazi Paşa’nın sofrası kurulmuş, Safiye Ayla da bu türküyü söyler: “Ben esmeri fındık ile, ben esmeri fıstık ile, ben esmeri badem ile beslerim. / Amman heeeey...”

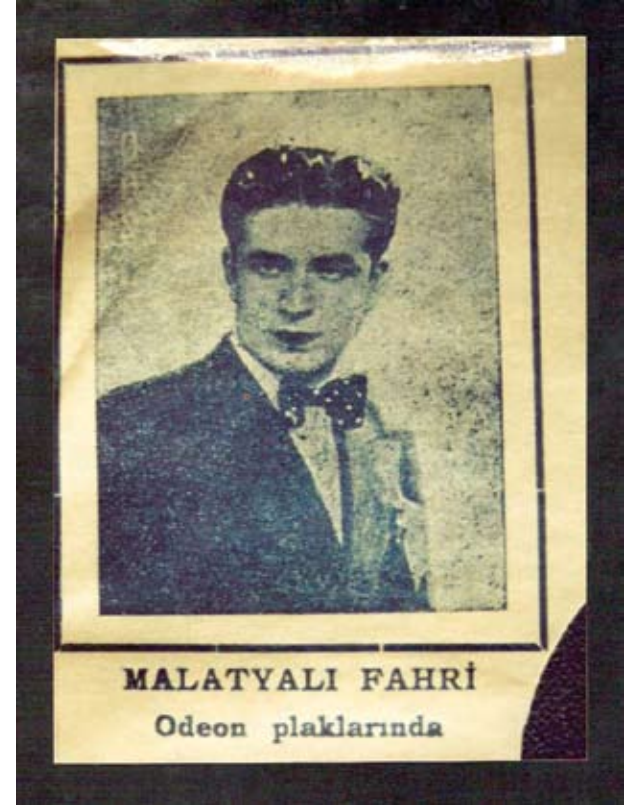
Gazi Paşa’nın ilgisini çekmiştir türkü, Safiye Ayla’ya sorar: “Safiye kimindir bu türkü? Daha önce hiç dinlemedim?” Safiye Ayla: “Paşam yeni çıktı bu türkü. Malatyalı Fahri adında bir genç söylüyor.”

Gazi Paşa: “Çağırın gelsin, burada da söylesin...” İstanbul Valisi, İstanbul Emniyet Direktörü o saat devreye girerler; Paşa’nın isteği emir niteliğindedir. Malatyalı Fahri’nin Çağaloğlu’nda bir pansiyonda kaldığı öğrenilir; derhal motosikletli bir polis yola çıkarılır. Genç sanatçı, gecenin bir vaktinde polisi karşısında görünce kuşkuyla duraksar önce... Polisin açıklaması daha da kötüdür: “Cinayet işlemişsin, hadise mahallinde tatbikat yapacağız!” Fahri’nin eli ayağı boşanır korkudan, benzi sararır! Hayır, bir vukuatı olduğundan değil, bir iftiraya uğradığından emindir, ama nasıl iftiradır bu? Çünkü kapıya gelen memur, başka açıklama yapmaz, onu motosikletin sepetine bindirdiği gibi hızla yola koyulur. Nerden geçtiklerini, nereye gittiklerini bilmeden, sapsarı bir yüzle başına gelecekleri düşünür Fahri. Gele gele Dolmabahçe Sarayı’nın kapısına gelirler; polis onu Saray’ın görevlilerine teslim eder. Ancak

o zaman öğrenir buraya niye getirildiğini: “Paşa seni bekliyor” derler ve apar topar huzura çıkarırlar. O gece ikinci bir şok yaşar. “Cinayet sanığı” iken, birdenbire kendini Atatürk’ün huzurunda bulur Fahri. Kendini toparlar, hemen Atatürk’ün eline uzanıp öper. Sofrada fındık, fıstık tabakları vardır. Paşa bunları göstererek: “İşte fındık, işte fıstık, çocuk!” der. “Ne söyleyeceksen söyle...” Fahri saz heyetinin arasında yerini alır. O akşamki heyette, Nubar Tekyay, Şükrü Tunar, Necati Tokyay, Selahaddin Pınar, Safiye Ayla vardır. Üç kez söyler bu türküyü gece boyunca, Fahri. Paşa her söylenişinde can kulağıyla dinler. Sonunda şöyle der: “Ben olsam esmeri kaymakla beslerdim be çocuk!” Fahri için yaşamının unutulmaz anılarından biri olur o gece.

Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru (1918) Malatya’da doğan Fahri Kayahan, manifaturacı Mustafa Bey’le Şerife Hanım’ın oğludur. Annesi de, babası da, kentin ileri gelen ailelerine mensuptur. Ailenin Fahri’den başka bir de kızları olmuş, ancak onu küçük yaşta yitirdikleri için, oğulları tek evlattır. Bu nedenle de nazlıca yetiştirilmiş bir çocuktur.

Mustafa Bey oğlunu liseye kadar okutur, ama yüksekokula

göndermez; meslek olarak manifaturacılığı uygun görür. Fahri babasının isteğiyle manifaturacılığa başlar. Ne var ki onun aklı fikri müziktedir. Çünkü sesi güzeldir; türkülerine kendine özgü bir yorumla dillendirir...

Arkadaşlarıyla gittiği düğünlerde, mesirelerde gramofon eşliğinde türküler söyler. Dost meclislerindeki Fahri sakin, duyarlı, içtenlikli halleriyle bilinir. Sesinden ötürü arkadaşları arasında elbette özel bir yeri vardır. Önce bağlama dersleri alır ustalardan, daha sonra mızraplı tambura meyleder. Yaşamının sonuna kadar tambur çalacaktır. Okul sıralarında birlikte okuduğu, Fahriye adında bir kıza gönül vermiştir. Fahriye, saçlarını sarı bir kurdeleyle bağlamaktadır. Yıllar sonra, Fahri'yi Atatürk'ün huzuruna çıkaracak kadar ünlendiren bu türkünün esin kaynağı işte o okul aşkıdır!

O yılların Malatya'sında, iki genç ancak birbirlerini uzaktan uzağa görebilir, aileler arasında söz kesilmedikçe, nişan şerbeti içilmedikçe, nikâh kıyılmadıkça bir araya gelmeleri söz konusu bile değildir.

Aileler yüz yüze gelir; Allah'ın emri, Peygamberi kavlince kız istenir; kız verilir, söz kesilir. Takvimler 1933 yılını gösterirken, Fahri ile Fahriye dünya evine girerler. Fahriye'nin ailesi, kızları gelin olunca evden gitmesin diye Fahri'yi içgüveyi alırlar. Fahriye'nin babası Hamikoğlu Hacı Ağa da müzikle ilgilidir; konağında çocukları öğretilen diye piyano bulundurmakta, kendi de keman çalmaktadır. Bu nedenle olacak, müzik tutkunu damadını da evlat gibi benimser. Fahri kısa zamanda, konaktaki musiki toplantılarının vazgeçilmez üyelerinden biri olur. Kayınpederi keman çalarken, o da tamburuyla, sesiyle eşlik eder.

Evliliklerinin ikinci yılında Fahri'ye bir kız çocuğu doğurur, adını Süeda koyarlar. Çift, muradına ermiş masal kahramanları gibi mutlu kutlu yaşayıp giderken, 1936 kışında mutlulukları bir kazaya uğrar: Nedeni, Malatya halkı arasında rivayetler biçiminde anlatılan bir ölümdür.

Dilden dile, kulaktan kulağa aktarılan söylentiye göre Fahri, bir kıskançlık bunalımı sonucunda karısını öldürür! Söylentilerin bini bir paradır artık: Kimine göre, yılbaşı gecesinde Fahri, büyük ikramiye bana çıkarsa İstanbul'a gider, iki koluma iki güzel takar, onlarla yerim bu paraları... demiş. Bu nedenle karı koca arasında bir tartışma çıkmış, Fahri de bir anlık öfkeye kapılıp güzeller güzeli karısının canına kıymış... Bir başka söylentiye göre, Fahriye'nin mahrem bir yerinde bir ben varmış. Hamamda o beni gören kendini bilmez bir kadının kara ağzına sakız olmuş. Bu durum Fahri'nin kulağına kadar gitmiş... Genç adam kıskançlıktan çılgına dönmüş! Yine bir söylentiye göre, Fahri karısını öldürmek için plan kurmuş; sen uyu, benim dışarıda işim var, onu hallettikten sonra geleceğim demiş; dönüşte karısını uykuda vurmuş... Daha sonra söylediği bir türküyü de, bu olay dolayısıyla bestelemiş...

Uyu demeye geldim.

Yâri görmeye geldim.

Yârim yaran nerede?

Merhem olmaya geldim.

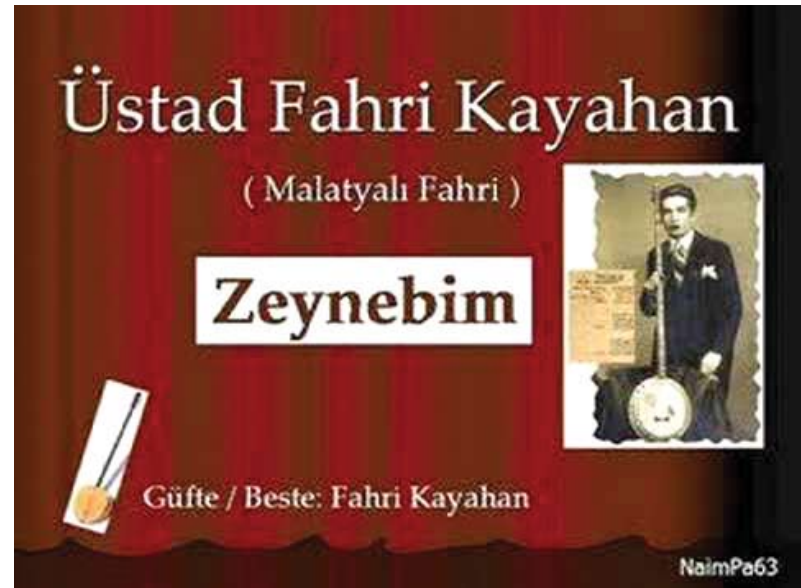
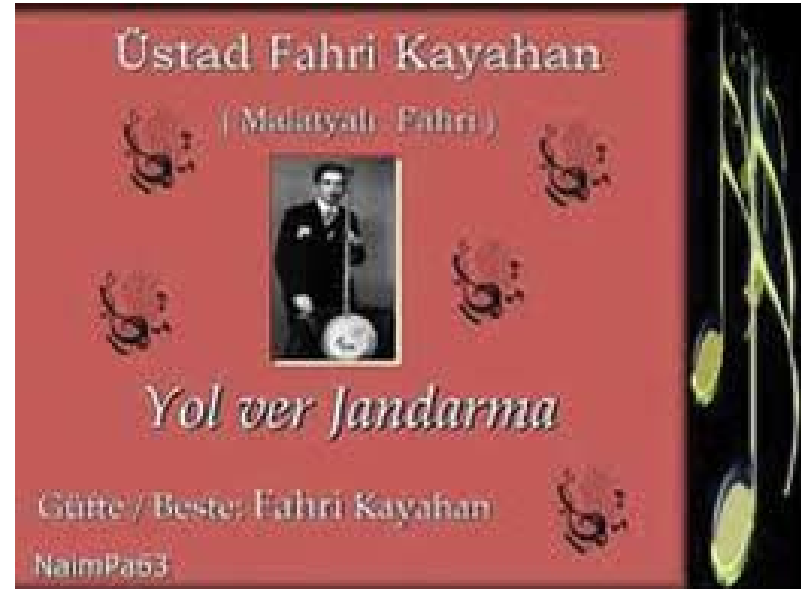
Söylentilerin hangisi hayal ürünü, hangisi doğru, burası bir sır olarak kalsa da, Fahriye'nin ölümü acı bir gerçektir! Ölümün bir numaralı kuşkulusu da Fahri'dir ve hemen tutuklanır. Bu kez Malatya Mahpushanesinin sağır duvarlarını zehir acısı türkülerle inletir.

Akşam olur frengiler vurulur
Gardiyanlar üstümüze kurulur
Anam beni ziyaretten yorulur
Mahpushane seni yapan kör olsun...
(Frenge: Sürgülü kilit.)

Karısını öldürme kuşkusuyla yargılanan Fahri'yi, kayınpederi Hacı Ağa'nın mahkemede verdiği ifade kurtarır. Hacı Ağa, kızı Fahriye'nin, kendi canına kıydığını söyler. Bu açıklama üzerine, mahkeme Fahri'yi özgür bırakır. Damadını aklayan Hacı Ağa, Fahri'ye,

1942 yılında Müzeyyen Senar'la çevirdiği Kerem İle Aslı filminin afişi

Malatya'yı hemen terk etmesi öğüdünde bulunur: "Burada kalırsan bizim çocuklar seni yaşatmaz! En iyisi Malatya'yı terk et; uzaklara git..." Fahri, kayın-pederinin öğüdüne uyar, Malatya'yı terk eder. "Bir daha bu topraklar bana haram olsun!" diye de kendi kendine yemin eder. Yanına tamburunu, iki yaşındaki kızını alır. Anne babası da onlara eşlik eder. Kayahan ailesi İstanbul'un yolunu tutar. Bir şeyi daha beraberinde taşır Fahri: Fahriye'nin acısını! Bundan sonra söylediği bütün türküler, bu acıyı dile getirecektir.

Şu dağları delmeli
Kül edip elemeli
İçerim kan ağlıyor
Yârimi görmeyeli

Bir başka türküde şöyle diyecektir:

Ayrılık ateşten bir ok
Nazlı yârden hiç haber yok
Benim derdim herkesten çok
Ben nasılıyam, dağlar, dağlar oy!

İstanbul'a gelişi, Malatya'dan kaçıştır yalnızca; bu kentte tanıdığı kimseler olmakla birlikte, müzik çevrelerine girmesi, üstat kişilerle tanışması tümüyle bir rastlantıdır. Bir gün Unkapanı taraflarında bir kahvehanede arkadaşlarına tambur çalıp türkü söylerken, Selahattin Pınar, Artaki Candan o kahveye gelirler. Eski Yeşilçam filmlerine uygun biçimde Fahri'yi orada dinledikten sonra onu alıp kendi çevreleriyle tanıştırlar. (Yeşilçam senaristlerinden merhum Bülent Oran, Türk filmlerindeki olmaz denilen rastlantıların gerçek hayatta var olduğunu ileri sürerdi.) Yine onların aracılığıyla, dönemin canlı müzik yapılan yerlerinden Borsa Kiraathanesi'yle Belvü Çaybahçesi'nde sahneye çıkar, özgün türkülerini, yanık

Bir gün Unkapanı taraflarında bir kahvehanede arkadaşlarına tambur çalıp türkü söylerken, Selahattin Pınar, Artaki Candan o kahveye gelirler. Eski Yeşilçam filmlerine uygun biçimde Fahri'yi orada dinledikten sonra onu alıp kendi çevreleriyle tanıştırlar.

sesi ve tamburuyla dinleyicilerinin gönlünü fetheder.

Sahnelerdeki başarılı konserlerin ardından bu kez plak şirketleri peşine düşer: 1937 yılında Almanya'ya götürülerek Polydor Plak firmasına yedi tane plak doldurur. İstanbul'un müzik dünyasını tez zamanda tanıdığı gibi, yurt dışındaki müzik piyasasıyla ilgili deneyimi de vardır artık.

Bundan sonrası, müzik adamı olarak bir "başarı hikâyesi"dir... Fahri Kayahan adı, magazin basınından eksik olmaz. Yeşilçam'dan film önerileri alır. Müzeyyen Senar'la, SuzanYakar'la müzikli filmler çevirir. Kimi filmlerin senaryosunu bizzat yazar. Birçok filmde onun türkülerini kullanılır. Çünkü Anadolu seyircisi, çoğu kez onu dinlemek için sinemaya gider. Filmler için bir seyirci garantisidir Fahri. Adının yer aldığı filmlerinden bazıları şunlar: Kerem ile Aslı, Saz ve Caz, Sarı Kurdele, Şirvan ile Abuzer, Ezo Gelin, Bülbül, Öldüren Yumruk, Gümüş Kırbacı, Perçemli Aslan, Yıldızlardan Gelen Dilber, Sokak Rakkasesi.

Fahri aynı zamanda Yeşilaycıdır: İçki, sigara içmez. İçkili gazinolarda sahneye çıkmaz. Bir yakın akrabasının anlatımına göre, bir gazino sahibi, kesekâğıdına doldurulmuş paralarla kapısını çalar bir gün, kendi mekânında program yapmasını ister. Gelgelelim Fahri Kayahan kesekâğıdı dolusu parayı geri çevirerek, içkili mekânlarda programa çıkamayacağını söyler.

Kırklı ve ellili yıllarda Türkiye'nin birçok ilinde konserler veren ünlü sanatçı, bir tek il'e gitmez: Malatya! "Bu topraklar bana haram olsun!" yeminine yaşamı boyunca bağlı kalacaktır... Malatyalı hayranları onu görmek ve dinlemek için

komşu illere gitmek zorunda kalır. Bir keresinde, Elazığ'a konser için gelen sanatçıyı ziyaret eden hemşerileri nedenli yalvar yakar olsalar da, onu kendi memleketine götüremezler.

Kırklı yılların Türkiye'sinde havaalanı da, yolcu uçakları da yoktu. Yurt içinde tek ulaşım aracı trendi. Yurt dışına gidip gelenler de demiryolunun yanı

Sanatçının Malatya'daki baba evi.

Soldan sağa; Faniik Dıyarbakırlı, Fahri Kayahan, Dr. Cevat Kuvaneç, Ziya Soylu, Dr. Sezai Sahoğlu.

Fahri Kayahan'ın Malatyalı gençlik arkadaşları

minini çiğnemeyen Fahri Kayahan nasıl geçiyordu memleketinden? Kara tren adeta çığlık gibi düdüğü sesiyle Sivas üzerinden Malatya il sınırına yaklaşırken, Fahri yanındaki arkadaşına dönüp şöyle diyordu: "Al şu mendili gözlerimi bağla! Gözüm görmesin..." Kara tren, kapkara dumanlarını gökyüzüne savurarak Malatya'yı bir boydan bir boya geçerken, gözleri bağlı adam, o, duyarlı yüreğinden taşan duyguların acısını duya duya, trenin çığlıklarını kendi sessiz çığlıklarına katarak sabırla bekleyecekti geçip gitmeyi...

O her ne kadar geride bıraktığı kente bir daha dönmese de, hemşerileri, çocukluk ve gençlik arkadaşları her fırsatta yanına koşuyor, asla onu yalnız bırakmıyorlardı. Fahri'yi bir akraba çocuğu gibi benimseyen Malatyalılardan biri de İsmet İnönü ailesiydi. Beyoğlu'nda, Galatasaray civarında oturduğu evin sahibi de Ömer İnönü'ydü.

Fahri Kayahan ses sanatçısı, besteci, tambur virtüözü olarak ünlendikten sonra bir kez evlilik denemesine girer; İstanbul'daki çevresinden Şadiye Arcuman adlı bir kadınla evlenir. Ancak bu ikinci evlilik ona mutluluk getirmez, bir süre sonra boşanırlar. Gönlündeki tek kadın olan Fahriye'nin yerini kimselere vermez. Annesi, babası, kızı ve Fahriye'nin fotoğrafıyla aile tablosunu sınırlandırır.

Fahri Kayahan altmışlı yılların sonlarına, plakların ortadan çekilip kasetlerin çıktığı döneme kadar sanatçı kimliğiyle var olur. Besteleri, okuduğu türküler TRT arşivinde kayıt altına alınır.

İstanbul'a geldiğim 1970 yılında Sirkeci, Karaköy, Beyoğlu çevresindeki kasetçilerde, gezgin satıcıların arabalarında Malatyalı Fahri'nin kasetleri satılıyordu. Gelgelelim kendisi çok değil, bir yıl önce terk-i dünya eylemişti! 1969 yılının Martında, bir akrabasının evine gece misafirliğine gider. Kalyoncu Kulluk'taki evine gece yarısında döner. Eve girdiğindeyse adeta beyninden vurulmuşa döner! Gördüğü manzara karşısında şoke olmuştur...

Yaşamı boyunca biriktirip sakladığı anı değeri taşıyan her şeyi çalınmıştı! Plakları, beste kayıtları, resimleri, giysileri, parası pulu... değerli, anlamlı, vazgeçilmez nesi varsa toplayıp götürmüşler! O kadar üzüldür ki, adeta aklını yitirir. Üstadı hastaneye kaldırırılar o gece. Bir ay kadar

hastanede dilsiz ağızsız yatar. Ama iyileşemez, sağ çıkamaz hastaneden!

Takvimler 22 Nisan 1969'u gösterirken yaşamdan ayrılır; Fahriye'sine kavuşmak üzere gökyüzünün sonsuzluğuna karşı gider.

Cenazesi Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verilir. Fahri Kayahan türkülerini, bir hoş seda olarak üstümüzdeki kubbede bırakır.

Karadır kaşların ferman yazdırır
Bu aşk beni diyar diyar gezdirir
Lokan Hekim gelse yaram azdırır
Yaramı sarmaya yâr kendi gelsin.

Malatyalı Fahri tamburu ile.

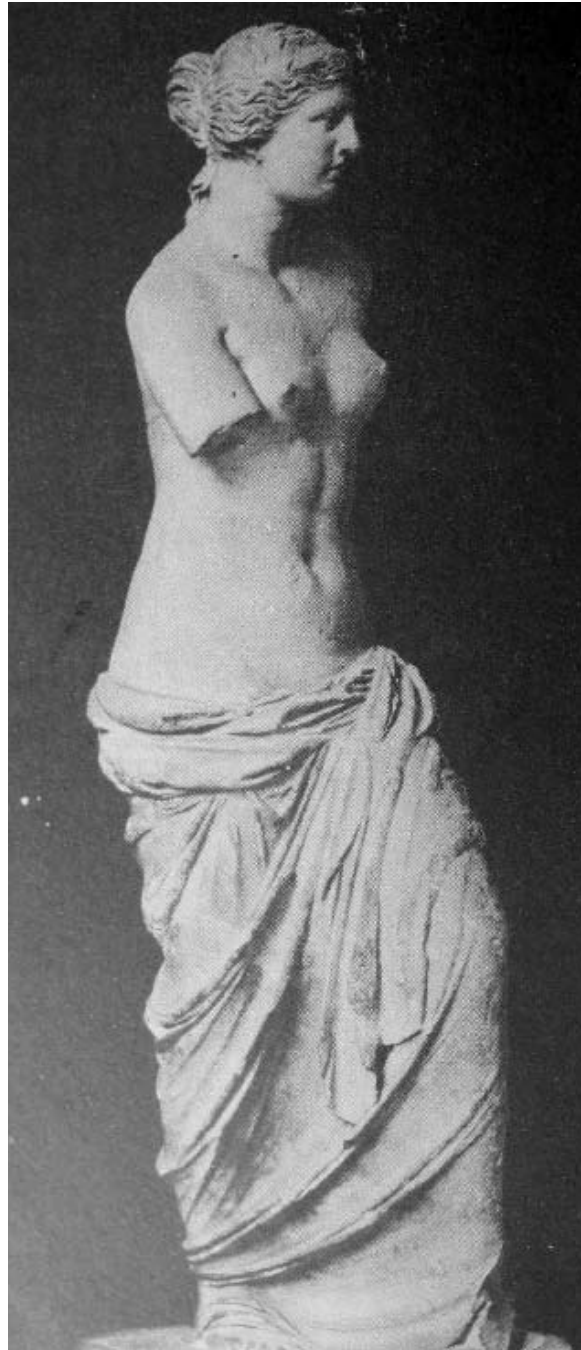
Çağdaş Sanatı Anlamak

Yazı: Şebnem Günaydın

Sanat yapıtlarını anlamak, sanat tarihinin başından beri kolay olmamış olsa gerek. Her zaman gören gözün görebileceğinden çok daha fazla anlam katmanları barındırmaları, zamanlarüstü meselelerle birlikte insanın ve hayatın özünü, hakikatlerini işaret ediyor olmaları, birçoğunun kendi zamanlarının zihinsel dönüm noktası sembolü olagelmesi, insan yaratıcılığının en estetik nesnelere olmaları ve tüm bu taşıdıkları değerlerin ancak zaman içerisinde, çoğunlukla da kendi zamanlarından hiçbir yaşayanın kalmadığı gelecek vakitte tam olarak teslim edilmesi bu nesnelere daima bir bilinmezlik, bir gizem bir çekicilik katmış. İnsanın sanatsal yaratıcılığı da daima taçlandırılmış. Felsefeden bilime, tarihten sosyolojiye, psikolojiye kadar birçok disiplin, sanatı ve sanatçıyı bir konu olarak ciddiyetle ele almış, insan ve dünyanın hakikatini anlamada sanatı bir bilgi alanı olarak kabul etmiş ve insanın en değerli faaliyetlerden biri olarak yapıtların korunmasına, geleceğe aktarılmasına önem verilmiş, en çok da bu faaliyetin hep süregelmesi için çalışılmış.

Sanat yapıtlarına dair bu tür bir kavrayış daha çok geçmişin büyük ustalarının klasik olmuş eserleri üzerinden bir sanat tarihi okuması içinde yer alır. Ancak günümüzde üretilen sanat yapıtı pek bu şekilde kavranılmaya açık değil. Dahası, sanat yapıtı üreten sanatçı da bu tür bir algılamayı, yüceleştirmeyi, idealleştirmeyi reddediyor, ve buna yönelik de üretmiyor. Belki de bu yüzden ürettiğine eser yerine "iş" adını veriyor.

Bazı eleştirmenler, içinde bulunduğumuz zamanın sanatına bakıp sanatın ölümünü ilan edip arkasından ağıt yaksa da bazıları daha olumlu bir tablo çiziyor, sanatın sonunun sonrasında, asıl şimdi sanatın ütopyasının gerçekleştiğini söylüyorlar. Sanat daha demokratik, daha kapsayıcı, daha yaygın belki de daha politik ve de daha özgür. Nihayetinde günümüz sanatı kendiliğinden ortaya çıkmadı,

Melos Venüsü (Aphrodite) Antik Yunan.

kökenleri hem sanatın hem kültürün tarihinde bulunuyor. Her dönemin sanatı gibi hem öncesinin devamı hem de ona karşı bir çıkış olarak ister doğrusal ister döngüsel olsun bugünün sanatı da sanatın bir evrilmesidir. Bu yazıda bu kırılmanın tarihinin izlerini araştıracağız, ancak niyetimiz tarih yazmak ya da bir mevzuya derinlemesine girmek değil. Böylesine bir görev hakkıyla tarihçilere eleştirmenlere bırakılmalı.

Bu yazının amacı, olan bitene yüzeysel, ancak "genel kültür" seviyesinde değinerek meseleleri ele almak. Bu arada önemli olan bir noktayı da belirtmek gerekiyor, burada sanat dediğimizde Batı resim ve heykel sanatından ve onun Batıdaki öyküsünden, zaman içinde değişen rolünden ve konumundan bahsediyor olacağız. Bunun sebebi de yaygın, genel sanat anlayışımızı belirleyen aslında tam da bu öykü olduğundan. Ne Doğunun sanatı ne bu ülkenin sanatı, ne de şiir, müzik edebiyat gibi diğer sanatlar burada bu tanımda pek mevzu bahis değil, her ne kadar bir bütün olarak dünya ya da sanatlar birbirinden pek ayrı olmasalar da.

Tarih öncesi dönemin sanatında, doğayı tanıma, doğaya hükmedebilme amacıyla nesnelere oldukları biçimlerde üretilmiş. Üretilen nesnelere bir takım inanç sembolleri olarak kullanılmış. Güzellik mefhumunun bir bilgi olarak kurulduğu antik Yunanla birlikte sanat güzele, güzelin ideale ulaşma arzusuna hizmet etmeye başlamış. Oran, simetri, uyum güzelliğin ölçüleri olarak kabul edilmiş, sanatçı ideal olan biçime yönelmiş. Ardından Ortaçağ'da Batıyı hakim alan Hıristiyanlık diniyle birlikte sanat dinin hizmetine girerek birtakım dini objeler üretmiş. Buraya kadar sanatçılar bir yarara, bir amaca hizmet eden, onun için üreten yetenekli zanaatkarlar olarak kabul edilmişler.

15. yüzyılda ortaya çıkan yeni ekonomik sınıflarla birlikte beliren zevk anlayışı ve zevkin, beğenin bir toplumsal statü aracı olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte Rönesansa kadar boyacı ile

Dini anlayış doğrultusunda yapılmış freskolardan, Meryem ve Çocuk İsa.

Tuval konuları arasına köylüleri de alınca aristokratları kızdıran, Gustave Courbet'in Hamaktaki Kız adlı tablosu.

aynı loncaı paylaşan sanatçı da kendi özerkliğini yüksek sınıfın ona verdiği ayrıcalık ile ilan ederek kendisini zanaatkârdan ayırır. İstanbul'un fethinin sonucunda kaçırılan Yunan eserlerinin tercümelemlerinin yapılmasıyla birlikte yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans dönemine girilir. Sanatçı konularına tekrar mitolojiyi alır ve yüksek sınıfın, aristokrasinin hizmetine girerek yüksek sınıfın gösterişli dünyasının inşasında yer alır. Rönesansta perspektifi keşfederek tuvalde mekan gerçekçiliği yaratır, zengin renklerle ve kontürlerle birlikte ışık gölge oyunları yaratarak görünen dünyayı bambaşka bir canlılıkla resmeder. Neredeyse gerçekten daha güzel ve daha canlıdır bu dünya. Ortaya yeni bir resimsel gerçeklik çıkar.

Rönesansın ardından gelen üsluplarda daha süslemeli daha gösterişli yapıtlar göze çarpar. Barok, rokoko, neo klasizm ve romantizm yaygın biçimsel üsluplardır. Fransız Devrimi ile birlikte ulus devlet inşasının önemli yapıcı aktörlerinden biri haline gelen sanat, devletin ideolojisinin hizmetine ister istemez girer ve konu olarak da bu sefer tarihsel olayları ve manzaraları alır. Kurulan devlet de sanatı entelektüel bir faaliyet olarak kabul edip akademileştirir, bu şekilde beğeni / zevk içinde bir takım standartlar belirlenmiş olur. Sanatçılar 19 yy'a kadar da akademik kanunun hakimiyetinde, biçimsel olarak daha çok klasik ve romantik tarzlarda yapıtlar verirler. Görünen gerçekliği tüm çıplaklığı ile dünyanın kendini sunduğu şekliyle tuvale aktarmanın hüner kabul edildiği, belli temaları konuları olan yapıtlardır bunlar.

Sanatın belli bir zarafet ve yüksek irtifa içerdiği anlayışıyla, günlük yaşama

ait konular sanatın konusu olmak için sıradan, değersiz ve geçici olarak görülümüş, bu konular pek tuvale aktarılmamış. Ta ki Dünyanın Kökeni adlı tablosuyla ünlü ressam Gustave Courbet'inin, hedefinin yaşayan sanat yapmak olduğunu belirterek tuvaline, yüksek sınıfın tabloya konu olarak pek de yakıştırmadığı, bakmaktan pek de haz etmediği köylüleri alınca bir başkaldırı başlamış olur.

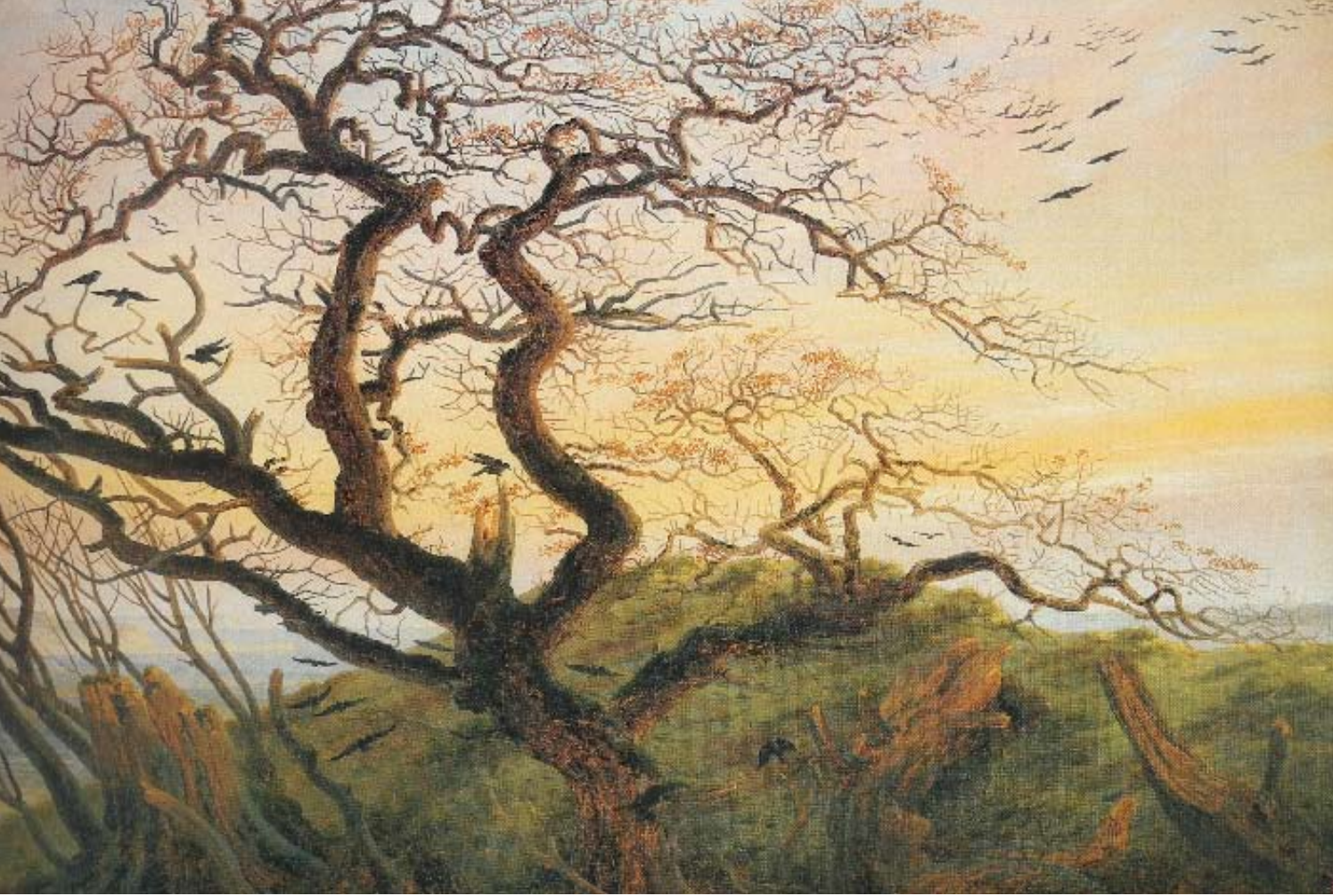
Elbette Courbet'den önce tuvale köylüleri sıradan insanları taşıyan ressamlar vardı ki bunlardan en bilineni Bruegel'dir ancak Courbet'ininki sanat kanununun dayattığına bir başkaldırıdır.

Hayata dahil olan her şeyin sanatın konusu haline gelmesi demek olan bu anlayışla sanat yüksek sınıfın hizmetinden ilk kopuşunu gerçekleştirir. Sanat, konularında özgürlük talep ederken aynı zamanda sekülerleşir de.

Hemen sonrasındaki izlenimcilik akımı da bu başkaldırıya eklenerek sanatın özgürleşmesi hareketine büyük bir ivme katar.

İzlenimciler konu olarak, gördükleri, baktıkları, yaşadıkları dünyada duyumsadıklarını, kendi algılarına düşen izlenimleri alırlar. İzlenimcilikle birlikte sanatçı stüdyosundan dışarı çıkar, ışıkla birlikte değişen renkleri, görünüşleri yakalamaya çalışır, ancak bunu yaparken de deseni feda eder. Tam da bu noktada hayatı kökten değiştiren büyük değişikliklere değinmekte fayda var. Nihayetinde sanat ve hayatın birbirine olan etkisi tartışılmaz bir gerçek.

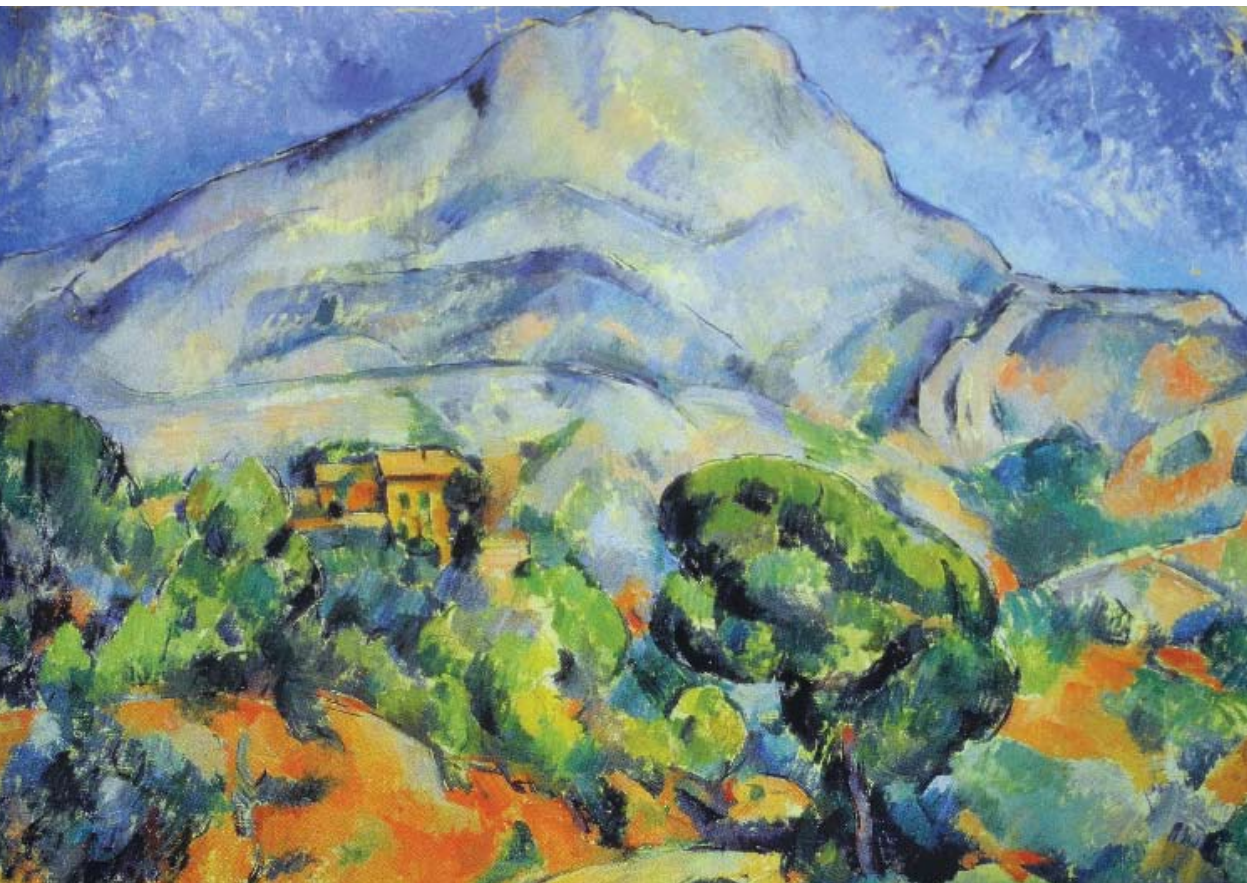
Endüstrileşme ve şehirlerin modernleşmesi, fotoğraf makinesinin icadı, yağlı boyanın tüpler içinde satışa sunulması, optik ve renk alanındaki gelişmeler

Romantik döneme örnek verilebilecek ressamlardan Casper David Friedrich'in "Kuzgunların Ağacı" adlı tablosu.

Romantizme ilişkin çok vaatkâr bir tablo. Ölü bir ağaç, batan güneş... Tablo bizi her anlamda melankoliye davet ediyor.

Bilimsel perspektifi reddeden Paul Cezanne, kendi perspektif anlayışını oluştururken izlenimcilik ile geometriyi bağdaştırmaya çalıştı. Sanatçı, resimde derinlik ve anlamı da bu yeni bakış açısı içinde yakalamaya çalıştı. Aşağıda Cezanne'ın bu yenilikleri uyguladığı tablosu: Mont Saint-Victoria (Saint Victoria Dağı).

17. yüzyılın ilk yarısında sanat tarihi sahnesine çıkan Cecco Del Caravaggio, pek çok İtalyan sanatçıyı etkiledi.

Caravaggio, Rönesansın idealizminden uzaklaşarak, gerçekçi ve dramatik bir teknik geliştirdi.

Caravaggio resimlerinin belirgin karakteristiği ışıkla karanlık karşıtlığı. Barok sanatın öncülerinden Cecco Del Caravaggio'nun sanatı öylesine etkili oldu ki, Carvaggism olarak bir akıma dönüştü.

Aşağıdaki resim: Flüt Çalgıcısı.

ve Doğu sanatının, özellikle Japon estamplarının ticaret sayesinde Avrupa'da sergilenmesi, sanatçıların önünü açmış, onları başka bir estetikle tanıştırmış, akademik sanata alternatif bir sanat anlayışının çıkmasını olanaklı kılmıştır.

Bu döneme kadar salonlarda gösterilen sanat meşrudur, ancak bu ressam- ların eserleri salon tarafından reddedilince, sanatçılar sanatlarını göstermek için alternatif mekân arayışı içerisine girerler.

İlk olarak fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda bir, "grup" sergisi düzenlenir ve bu hareket de daha sonra bugünkü anlamda galeriye evrilen bir süreci de başla- tır. Bu süreçte sanat ve sanatçı özgürlüğünü onu kısıtlayan her şeyden tek tek geri almaya başlar.

Sanatın özgürlüğünü elbette en çok sanatçıların kendileri desteklemiştir. Ünlü "sanat sanat içindir"sözü ile sanatçı, sanatın kendi gerçekliğini araştı- rmaya girişmiş, kendini ve sanatı yeniden tanımlamaya çalışmıştır. Aslında sanatın, özellikle resmin tarihi, bir özgürleşmenin tarihidir. "Doğayı silindir, küre ve koni gibi şekillerle, her bir nesnenin ve yüzeyin merkezi bir noktada buluşacak şekilde doğru perspektifle ele alınmasına dikkat edilmeli... Doğa

yüzeyden çok derinliktir" diyerek boyayan Cezanne ile birlikte daha sonra kübizme ve soyut sanata evrilecek yeni bir dil keşfedilmiş, "Tuvale düzensiz fırça darbeleriyle vuruyorum ve öylece bırakıyorum, kalın boya katmanlarıyla doymuş alanlar, boya değmemiş alanlar, bitmemiş alanlar, tekrarlar, yabancı haller, hepsi bir arada (...) Resimlerimle teselli edici şeyler ifade etmek istiyorum, resimlerin teselli edici bir müzik gibi olmasını arzuluyorum" diyen Van Gogh'un ritmik fırça darbeleri de ileride dışavurumculuk akımına evrilerek 20. yüzyılın yeni sanat dillerini doğurmuşlardır.

Tuvalin iki boyutlu bir yüzeyden başka bir şey olmadığını dolayısıyla boyanın da boya olması gerçeğiyle resimde üç boyutlu ilüzyon yaratılarak elde edilen temsil feda edilmiş olur, sanatçılar da doğayı kendi algılarındaki yansıma- larıyla temsil etmeleriyle ve kendi içselliklerini bir gerçeklik olarak dışa vur- maya başlamalarıyla daha sonra rölativite, fenomenoloji, insanın parçalanmış benliğini keşfeden psikoloji biliminin doğması, nesnelere oldukları şey dışın- da başka bir anlam ifade etmediği anlayışlarını da barından, gelen dönemin ruhu (zeitgeist) modernizmin anlatısı da böylelikle kurulmuş olur.

Yakıcı sarıları, parlak morları ve gün ışığını yakalamak isteyen hızlı fırça darbeleriyle, tuvali izlenimcilikle tanıştıranlardan Van Gogh'un Gelincik Tarlası.

GÖKYÜZÜNE YAZMAK...

GECEYİ TUTUŞTURMAK HAVAI FİŞEKLER...

Yazı: Ayşe Kilimci

Havai fişekler dört başı mamur bir şenlik, gökyüzünü bezemek değil mi, ışık kalemiyle, yahut gökte açılan ışıktan çiçeklerle, göğe asılan ışık kandillerle gökyüzü yazmak, geceyi tutuşturmak değil midir?

Göğe yazmak, levh-i mahfuzda o ilahi kalemlerle, hani ışıktan, hani gökler yanılır da kalem arz-ı endam eder ve yüce yaratıcının yarattığı dünya üzre ne olup bitecekse, kıyamete dek, yazar, yazar ve yazar, onu andırmaz mı birazcık?...

Kaç bin yıl yazar, gökler açılınca boy gösteren kainat kalemi, kaderleri, olmuşu, olacağı, kaç yılda yazıp tüketir? Milyar yıl ömür biçilen dünyamıza ve insana dair, bilen yok? Ne yazar peki? Olan biteni, olacak olanı, atlamadan her bir şeyi... O ışıktan kaleme niyeyse mavi renk, yazılara fes rengini yakıştırır gönlüm. Lazeri kastediyor olmalı, kutsal kitaplar...

Lazerle yazılmadı mı göğün kara gecesine? Mihri Hatun'un adı yazıldı diye biliyorum, belki yanılıyorumdur...

Eğlencenin, şölenlerin, kutlama şenliklerinin vazgeçilmezi havai fişekler en eski çağlardan günümüze, artıp çeşitlenerek, daha görkemli gelen göğü donatma, gönül şenlendirme, gönlümüzü donatma uygulaması. Anavatanı Çin. Ama tüm ülkelerin başka başka ustasının, simyacısının, sanatçısının, göğün yırtılan mavisini dikme ustalarının, gökyüzünü boyama, göğü yazmacının ellerinde gelişmiş, teknoloji geliştikçe, akıl almaz biçimler almış.

Gökkuşağıyla yarışmış, insanlık. Ebemkuşağının göğe çektiği yedi rengi gören, kim bilir belki ona özenen insan, tutmuş, ışıktan bir alağımisema çizmiş, göğe... Böylelikle insan, o büyük ustasının izinden yürüdüğünü göstermek istemiş olamaz mı? Kainatın karanlığına dipsiz bucaksızlığına kondurulmuş dünya denen mavi noktacığın hünerbazları olarak, ışıktan noktacıklarla donatmayı çekmiş canı, demek ki... Elbet çizip boyamak, kandil asmakla olacak iş değil, bu ulu şenlik. Barutun bulunmasına kadar uzanmak gerekiyor, onsu olmaz. Yanmak için şart olan oksijeni güherçile sağlamış, Çin'de de Hind'de de bilinen bir madde bu. Güherçile, alevi parlatır, büyütür. Bir bilinmez vakitte güherçileyle odun kömürü karışınca, aa bi bakmışlar daha kolay tutuşuyor. Çok sürmemiş, insanın, demir talaşının bir alevin kıvılcım saçmasını sağladığını anlaması.

Zeki Tez, "Çin Ateşi"nin (güherçile, kükürt, demir talaşı ve öğütülmüş odun kömürü karışımı) keşfine kadar durumun bu olduğuna parmak basıyor. Çinlilerin karabarutu uzun yıllar, salt barışçıl amaçlarla, havai fişek gösterilerinde patlama olayının coşku ve sevincini yaşamak yanında dinsel törenler için de kullanıldığını belirterek. (Toplumsal Tarih, sayı.132.)

Çin üstelik, günümüzde bile barışçıl amaçlı havai fişeklerde bu ilk karışım benzerini kullanıyormuş. Söz konusu karışım bambu kamışa konup da yakılınca, patlama yanında dışarı gaz saldığı fark edilince, bambu kıymıkları sarılarak sıkıştırılmış ve daha yüksek basınca dayanıklı kılınmış.

J. Needham ateş eczası olarak adlandırılan karışımın, yani barutun keşfini 850'ye dayandırır.

Tez, Çin'deki bir tür ateş fırlatıcısının bilinen en eski resimli tasvirinin 950 olduğunu söyler, ateş püskürten bir dev (cin) şeklinde betimlenmiştir bu tasvir.

Günümüzdeki havai fişek uğraşısının zirvesi olan roketler ya da havai fişek gülleleri için sevk barutuna çok vardır henüz, onun keşfini beklemek gerekmektedir.

Bunun tarihini 10. yüzyıl olarak veriyor, Needham. Ona göre, sevk barutu Çin'de askeri amaçla da kullanılmış, salt barışçıl şölenlerde değil...

(age.Tez) Çin'de havai fişekçiliğın gelişmesinde taze bambudan ilkel patlayıcı gerecin rağbet görmesinin; stronsiyum, bakır vb renk verici maddelerin eklenmesiyle, atış konusunda bilgi, yani sevk barutunun keşfinin etkili olduğunu belirtiyor.

Osmanlının ünlü şenliklerinin en büyüğü, 3.Murat'ın oğlu Şehzade Mehmet'in (sonradan III. Mehmet) sünnet düğünü için düzenlenen ve 57 gün ve gece süren, imparatorluğun gücünü gösteren gösteriler düzenlenen şenlik olduğunu yazar, kaynaklar. Gece donanması için At Medyanı'na yüksek direklere 150 büyük fener ve yüzlerce de küçüğü asılmış. Havai fişekleri yalnız şenlik meydanında değil, İstanbul'un her semtinde atılıp patlatılınca, şehir görkemli ışıklara garkolmuş. Fişekler şenliklerin en sevilen gösterisiymiş. Bu şenlikte fiskiye gibi açılan fişekler, kademeli ve zigzag çizerek giden kör fişekler, çarh-ı felekler, yıldız fişekleri, humpare fişekleri, hepsi rengârenk gökyüzünü parlatıveriyormuş. E. Webb (İngiliz topçusu) bu şenlikte 13.000 havan fişeği ile iki ejder çekiyormuş gibi görünen, Nuh'un Gemisine benzer bir ışık oyunu hazırlamıştır. Gece donanma sırasında gerili uzun bir halat üstüne, içine iki kişi alabilen fişek dolu iki çektiri maketi asılmış, bunlar birbirine fişek ata ata savaşmış. (Hauholt, s.486) Alıntı: Ö. Nutku, İstanbul Armağanı kitabı s.111

Fişeklerde sıvı yahut diğer tür yanıcı karışımların ilkçağa kadar gittiğini görürüz.

Thukydides ve T. Livius bunlardan söz eder. Antakyalı A. Marcellinus 4. yüzyıldaki Malleoli'den bahs açar. Yanıcı maddeler içeren bir oktur bu. Zift, reçine, sönmemiş kireç, balmumu, kükürt ve güherçile içermektedir, bu yanıcı madde. Persler bunu

Levni'nin resimlediği şenliklerde, dönemin teknolojisiyle yapılmış dev maketlerden, yedibaşlı ejderha gibi kuklalardan ateşler fıskırıyor. Maketin üst köşesindeki leylek de ağzından ateş saçıyor.

Levni'nin Surname'sinde yer alan minyatürlerden anlıyoruz ki; Osmanlılar kutlamalar sırasında tehlikeli sayılabilecek gösteriler düzenlemekten kaçınmıyorlar. Üzerindeki maytap ve fişekleri yakarak gösterisini yapan adamın yanmaması için tulumacılar hazır bekliyor.

üstüğü (kıtık) içine emdirip okla fırlatmış.

Yanıcı karışımların önemli harcı olan petrol, ilkçağda dünyanın farklı yer ve yüzeylerinde görülmekteymiş. Herodotos, İÖ.450 yılında bundan söz eder. Yunan savaş bilimcisi Tacticus, MÖ.360'daki kitabında antik ateşli silahları yanıcı karışım halinde bir araya getirip elle atılan yahut sapanla fırlatılan zift, kükürt, üstüğü, günlük (buhur) ve çıralı çöplerden oluşma yanıcı karışım olarak betimler. (Z. Tez, age. S.132)

1379'da İtalya Vicenza'da gerçekleşmiş, bu ateş gösterisi. Dini bir törende, cayırtılı, patlamalı bir ateşten güvercin, bunu yorumcular ip ucundaki bir havai fişek olarak yorumluyor) uçurulmuş, sonra da bir üst kattan toplar ve donanma fişekleri ateşlenmiş.

Maytap halinde kıvılcım saçıp öyle yanan karışımlar da, ilerleyen yıllarda bu ateş dansına eşlik etti. Gazın itmesiyle havada yükselen, ip ucunda ejder, masal kuşu, uçurtma ya da döne döne yanarken çevreye ateş, köz, kıvılcım saçan tekerlek biçimi şenlik fişegi, bizim çarkifelek dediğimiz, Batının Girandola dediği de, bu arenada yerini aldı.

Havai fişek, barışta eğlence amaçlı kullanılırken, her dönem sanatçıların da eli değmiş, bu ateş çarkına. Leonardo da Vinci havai fişekten aslan maketi yapmış. Balthasar Neumann havai fişekli saray, tapınak modelleri geliştirmiş. Eğlence, savaş amaçlı fişekçilik ayrımı 19-20. yüzyılda olabilmış ancak. Fosforesan özellikli tılsımlı karışımlardan söz etmiş, Kyeser (savaş taktikçisi) I. "Gene de 1669'daki resmi keşfinden çok önceleri", der, Z. Tez (age.s.43) Fosforun simyacılarca, hatta Antik Roma'da (Livius) bilinip bilinmediği sorusu gündemdedir.

Daha 1420'lerde uçan kuş, koşan tavşan, yüzen balık biçiminde hava, kara, deniz silahları şeklinde roketler Giovanni Fontana tarafından önerilmişti. Eğlence amaçlı ilk havai fişek gösterisinin 1438'de Viyana'da yapıldığı sanılmakta.15.yüzyıl Roma ve Floransa, Venedik ve Vivenza kentlerinde havai fişekli kutlamaların yapıldığı kaydı vardır.

Bizim şenliklerimiz Avrupa kral şenlikleri aksine mutlu azınlıktan öte, halk yığınları için, halkla birlikte yapılagelmiş. Bu tür şenlikler, bir zafer kazanmak, düşman kalesini fethetmek, şehzade doğumu, sünneti, tahta çıkmak, sultan düğünü vb. hallerde ışıklı gösteriler düzenlenir, buna donanma denirdi. Donanmalarda evler kandil takılarak, camiiler minarenden minareye mahya kurularak, geceleri havai fişek gösterisi yapılarak hem şehir aydınlanırdı hem insanlar.

Osmanlı şenlikleri ilkin Atmeydanında (Sultanahmet) iken giderek, Haliç, Kağıthane, Okmeydanı ve Boğaziçine kaydı.

Gece donanmalarında, eteklerine kör fişekler bağlanarak, sağa sola hareketi sağlanan, ağız burun ve gözlerinden fişekler fırlatan dev kuklaların yanı sıra, 1539 ve1675 (yıllarındaki) şenliklerde görülen, ağızından gözlerinden ateş püskürtüp, fişekler fırlatan yedi başlı büyük ejder tasviri bu şenlikte de vardı.(Hammer tarihi, 3. s.212)

1761 yılında 3.Mustafa'nın oğlu Selim (3. Selim) doğudunda da görkemli şenlikler yapılmış, kandiller, fanus ve havai fişeklerle geceler gündüz edilmiştir. (Hayat Tarihi Mecmuası, aktaran M. Sertoğlu)

Osmanlı tarihinde yalnız bir padişah, 2. Mahmut, oğlu Abdülmecit'in okula başlamasını 1832'de şenliklerle kutlamış, aktaran yabancı tarihçiler, tanıklar Doğu ihtişamının bir örneği olduğunda fikir birliğindedir, bu şenliklerin. Abdülmecit'in de 18 kızından ikizleri Zekiye ve Fehime Sultanlar için 1855'te benzer bir doğum şenliği yaptığı görülür. Kandilleri, fişekleri ile bu şenlikler hem kültür tarihimizin hem toplumsal yaşayışımızın görkemidir.

1720 İstanbul şenliklerini gösteren minyatür, Topkapı Sarayı müzesi kütüphanesindeki Levni'nin Surname-i Vehbi'nindir ve ağaç ve dönerli pano

biçimi havai fişek grupları hortumundan alevler fişkırarak sahici boyutlarda yapılmış fil maketi, üstündeki maytaplarla alev alev parlayan adam, minyatürde yer verilen, elleri su torbalı ve sivri külahlı, yabancı teknisyenlerin de unutulmadığı bir minyatürdür, bu...

16-18. yüzyıl arası Avrupa'nın eğlence amaçlı havai fişekçiliğinin parlak dönemidir. Donanma (işaret) fişeği, top mermisi, aydınlatma mermisi, maytaplar, roketler, ipli, yani uçurtmalı havai fişekler, ateş çarkları, çarkifelekler... Melek, antik tanrı ve kahramanlar, zenciler, Hıristiyan ermişleri, ejderha, fil, aslan, güvercin, balina figürleri, ateş püskürten düzenek şeklinde sergilenirdi. Konularını antik çağ ve mitoloji yanında savaşlardan alırdı bu havai fişek gösterileri, yanı sıra düğün, taç giyme, vaftizden. Parasal açıdan ederi yüksek olduğundan zaman içinde seyrekleşmiştir. 1501 ve 1506'da Barcelona ve Almanya'da gerçekleşen havai fişek gösterilerinden sonra, 1560'da ilk havai fişek kitabı yayınlanır (Z. Tez, age)

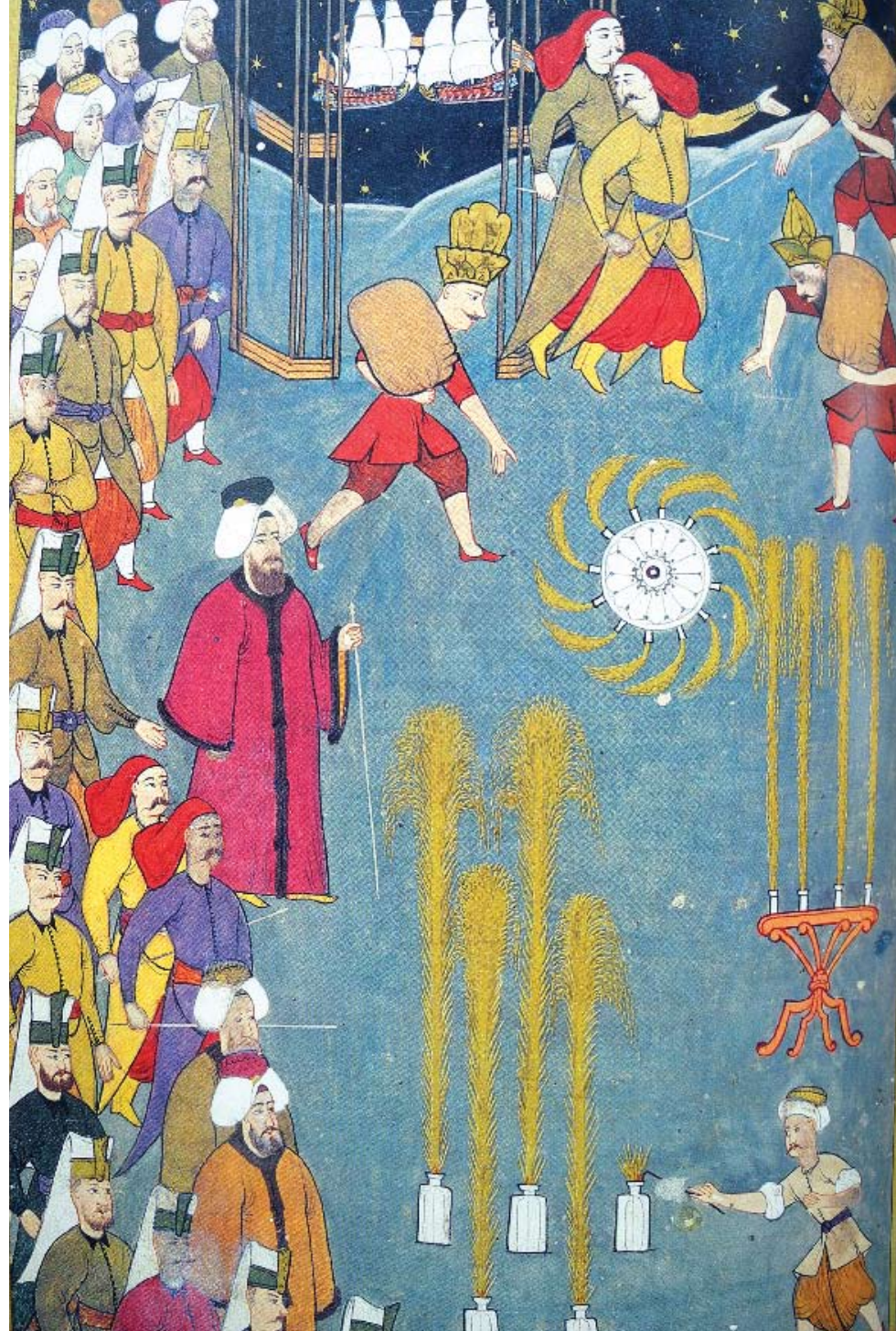
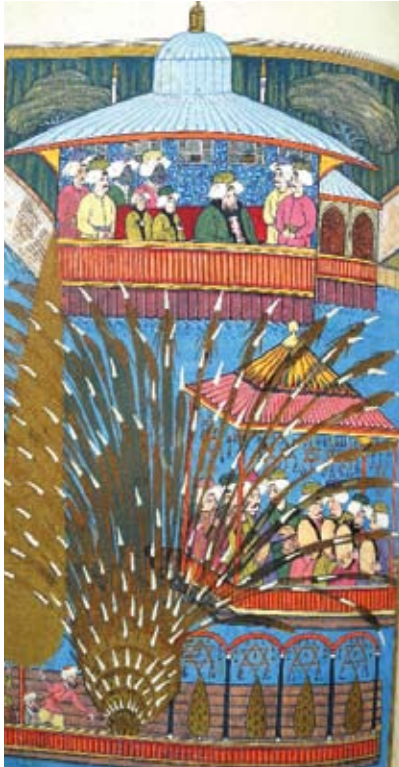
Osmanlı'da fişek ustaları Mısırlıydı. Hacca gidiş dönüşlerde bile bu ustalar fişek gösterisiyle kutlama yapardı. Malta, İtalyan ve Portekiz fişek ustalarının getirildiği de olurdu. Z. Tez bu yıllardaki şenliklerde kestane fişeği yahut arayıcı fişeği kullanılırken bunların ateş aldıktan sonra hızla ve gürültüyle aşağı yukarı sağa sola rastgele gidip ortalığı birbirine kattığını belirtir. Günlerce süren donanmalar sırasında deniz üstünde yapılan bu gösterilerle atılan havai fişeklerin görkeminden kent ışıl ışıl olurdu.

Gökyüzüne yazmak, insanlığın evvel eski tutkusu, şölenleri şenlikleri havai fişeklerce renklendirmek de öyle... Günümüzün ileri teknolojisiyle artık o Boğaziçi, ışık gösterilerinin, ışık selinin, ışıkla yazmanın en görkemlisine tanık oluyor ve belki

sular, köprüler kendi de inanmıyor buna...

Kim bilir, ışık belki de, bizim okuyamadığımız, ama kuşların, gökyüzünün fark ettiğini yazıyordu, geceye, "yaşasın insan, yaşasın bilim..."

Bunların yaşayabilmesi için de elbet, ilkin barış... Bütün şölenlerin, şenliklerin vazgeçilmezi olan BARIŞ yazılsın, bütün ışıklarla, karanlığa ve insanlığın önündeki o sonsuz yola... Bütün donanmaların, kandillerin, havai fişeklerin, şenliklerin, lazerle göğü ışık ışık yazmanın, sahici sulara ışıktan çağlayanlar dökmenin yeri olsun, dünya, ancak barışla...

Yazı: Ayşe Kilimci

Bir daha merhaba demesi kısmet olmaz sanıyordum, oluyormuş, hiçbir şey için artık bu da olmaz demeyin, ey insanlar, yaşadıkça her şey olur, her iş gelir başa... Hoş, burada da öyle ya, unuttuklarımızı ısıtıp ısıtıp önümüze sürüyorlar. Dünyanızdan ayrılalı epey oluyor, 13 Ekim 1973'te bu tarafa geçtim. Hay Allah, sonsuzlukta tarihi hatırlamak, tuhaf. Biz buradan dünyanızı görüyoruz ya, siz bizi görmüyorsunuz. Anadolu gene kalkmış oynuyor, hiç tek durmadı zaten. Ben de bugün bazılarınızın yaptığı gibi, Türklüğün Anadolu'nun en eski kavminin peşi sıra gelen, bu koca yurdun asıl sahibi olduğunu savunmuştum, hâlâ bitmedi mi bu kavga? Antik çağları anlatırken, kitaplarımda yazarken bunu savundum elbet. Bu tarafa geçince, sordum elbet, Türkler ne taraftan, diye güldüler, o geldiğiniz yerdeydi, burada hep aynı milletsiniz dediler. Dünyanızdayken, Antik çağlardan kalan yapıtları inceledim, tercüme ettim, turist rehberliği ettim, Mavi Yolculukları başlattım. Bizim bu mavi Anadolu hareketimize milliyetçiliğin bir biçimi dediler ya, kulak asma. Azra'yla Sebattin de bize katıldı, Anadolu'da bin yıldır yaşamış halkların, uygarlıkların yaratıcısı olduğunu söylemekten, yazmaktan usanmadık. Eski Yunan, bizim Anadolu kültürünü taklidetmiştir. Anadolu'da özgür bir bilim ve hümanizm ortamı vardı, biz de bunu söyledik.

Burayı soracak olursanız, namütenahi bir mavilik, sonsuz bir deryada mahiler (balıklar) gibiyiz. Bilir misiniz ben Londra'da denizcilik okumaya heves ettim de, bizimkiler yok dedi, ben de Oxford'da yakın çağlar tarihi okudum, eski Yunanca, Latince öğrendim, öbür diller yanında. Ne çok dil bilerseniz bilin, suskun kaldığınız zamanlar oluyor, hayatta.

Tercüme yaptım, yazı yazdım, resim, yeni tarz tezhip, karikatür, renkli kitap kapakları hazırlamak, her işi yaptım, hasretlik dahil... Asker kaçaklarının bahtsızlığını yazmıştım, Hüseyin Kenan takma adıyla, 13 Nisan 1925'te, hay Allah, habire tarih vermek neyin nesi, ölümün yan etkisi sanırım, hikâyem basıldı, "Hapishanede idama mahkûm olanlar bilerek asılmağa nasıl gider"di adı, haydi yallah İstiklal Mahkemesi huzuruna... O vakit yeni yapılmıştı Cebececi mapusanesi, yalnız kasaları takılmış, camsız, kafessiz pencereleri, yeni sıvandığından ıslak, moloz yığılı hücreye buyur ettiler. Çantamı külüstür karyolamın yanına, pantolonu şiltenin üstüne attım, daireme çarçabuk yerleştim. Resimli Hafta Dergisi'nde neşrolunan hikâyemle, memlekette isyan varken, askeri isyana kıskırtıyormuşum, mahkeme başkanı Ali Çetinkaya beni asmak istedi, neyse Kılıç Ali bey ipten aldı. Bu kel Ali beye mim koyunuz siz. Rastlamadık ki burada takaza edelim, burası cümbüş azizim, bi görseniz, şaşarsınız.

MERHABAAAA

Hüküm giydik, Bodrum'a sürüldük. Sertel'i Sinop'a sürdüler, beni Bodrum'a. Efendim size niye gümbür gümbür merhabayı çektik, çünkü muharrire hikâyemizi yazıp, mektup edip dergiye salmış, yolda kuşlar mı bulutlar mı silmiş, bilinmiyor, ömrün koca bi faslı gitmiş... Eh, üzümüşler tabii, bendeniz'den yardım istediler, merhabaaa, binbir kere merhaba, özlemişim sahiden merhabayı... Siz söyleyemezsiniz, siz bu diyardakilere, merhaba ey ehl-i beytül, diye bilirsiniz ancak ve sonra kendi selamınızı kendiniz alırsınız, merhaba ey ehl-i mümin, diyerek. Diyemeyiz sandığınız merhabayı oysa, biz diyoruz, farklı biçimde, benim merhabam masmavi yazılıyor kainata, duyan duyuyor, merhaba! Bakıyorum deftere, haşmetli bir soydan süren balıkçı demişler, eh, belki öyle denebilir... Kader kâtipleri asıl soyluluğun kendi ellerinizde olduğunu yazar, kimine. O zaman Bodrum, haritada mavi bir noktacı, karadan yolu bile yok. Anıları, dilleri, hünerleriyle, balıkçı olur Halikarnas'a bu fakir.

Gelin, evveline gidelim, yıllardan imparatorluk sonuna, mekânlardan Girit'e. 1890'ın Girit'i, Osmanlı'nın sanatçı, komutan, tarihçi, hatta 2. Abdülhamid dönemi sadrazamı çıkarmış köklü kömeçli Kabağaçlı Ailesinin ilk evladiyim. Dünyaya Girit'te merhabayı çekmişiz, hayır mı meşakkat mi, orasını siz bilin. Hep bir merhabanın izini sürdüm, ömrün son faslında İzmir Radyosunda her hafta söyleşirdik sizle, merhaba diye başlardık söze. Çekegeldik, çekegittik, parayla pulla temenna ile hiç işimiz olmadı. Varyetten halkın sinesine göç ettik.

Size kitaplarımı, donanımlı evladlarımı bıraktım, "büyük bir varsıllık" demiş muharrire, lutfetmiş, her insan mucize, varsıllık kendince. "O nasıl hepimiz için, Anadolu, dilimiz, kültür kalıtlarımız için didinmişse, Anadolu insanı, başta Bodrum ahalisi, onu hısım bilip, bağına bastı, o yüzden hem edebiyatımız hem mavilikler hâlâ Cevad Şakir tüter" demiş, bakın gözlerim yaşardı, siz sanıyor musunuz ki, ölüyoruz ve her şey biter... Öyle sanadurun, bi de sorun ya her şey yeni başlıyorsa?...

Pederim Girit yüksek komiseriydi, beş yaşına kadar orada tasasız bi ömür sürdüm, sonra ödeştik hayatla. Kendini varedeni yok etmek, yeterince kahırlı... Eh işte İstanbul, Büyükkada mahalle mektebi, Robert Kolej... Tevfik Fikret'in oğlu Haluk sınıf arkadaşımız...

Kader yazıcı melaike, Tanrı'nın bahşettiği kimi hasletlerimizi verirken kiskanmış olsalar gerek, kaderimiz yazılıp bitince, "derdin tasanın da en çoğu" diye şerh düşüp, imzayı mührü basmış olmalılar.

Hamdiye hanım dayımın kızı, mapustayken mektuplar yazardı, kendi mektep harçlığını yollardı, evlendik, Sina doğdu, el kadar bebeyken, ilkin ben gittim, ardımsıra karım çeyizini, eşyasını dağıtıp, oğlanı alıp, geldi. Usulca göç ettiği Bodrum'da maviye yazıldığı hikâyesidir, demişsiniz, pek romantik olmuş, hiç usulca olmadı, her şeyim gümbür gümbür oldu, ne hikmetse? Üç günde giderim hesabıyla yola düştüm üç buçuk ayda vardım. Masmavi bir gürleyişle karşılaştım, ilk girişte. Kaymakamlığa teslim edilmeden önce geçtiğimiz tepede durdum, aşağıya, denize bakınca, sonsuzluğu seyrediyormuşum gibi geldi. Kal'aya hapsolmadım, Bodrum sınırları içinde hürdüm. Bunu söylediklerinde sevincimden çıldıracaktım. O akşam çocukluğumdan bu yana ilk defa dizlerimin üstüne çökerek hıçkırığa hıçkırığa ağladım.

Bir sürgünün başına gelecek en son şeydi, başıma gelen, aşk... Sürgün, sürüldüğü yere tutulmuştu, gayrı iflahı yoktu bu halin...

Kendi içime sığamıyordum, sürgünlükten çıkmış, köklenip çiçeğe durmuştum. O vakit gemiler Bodrum'un açığında demirlerdi, kıyıya sandalla çıkardı yolcular. Hamide hanım Sina'yla gelirken, sandal kıyıya yanaşsın bekleyemedim, üstüm başımla denize yürüdüm, onları kucakladım. İnsancıklar gözyaşlarını tutamazken, ben onları kokladım.

Karım kolay alıştı, Kız mektebine öğretmen oldu, sonra başöğretmen oldu, el

kadar gencecik bir hanımdı, o da aşkın ve saadetin müebbedi olduğunu sanarken, aşk müebbedine pek çabuk genel af çıkacağına henüz bilmemektedir, diye yazmış muharrire... Eh, iyi ya, öyle diyorsa, öyle... Bodrum'la hemhal olduk, üçümüz de, Bodrum biz oldu, biz Bodrum...

Üç yıl sürgünün yarısı geçti, kalanını İstanbul'da geçirebileceğim haberi geldi, döndük, ama, karakoldan çağırdılar, beni ne çok ne çok çağırdılar karakollara, ömrüm boyunca... Dediler ki, "senden kimin haberi var?" Bunu duydum, dedim ki İstanbul'da yaşamak sadece teklif, bunu zorunluluk gibi düşünmek benim gafletim, yüz geri Bodrum, hadi bakalım, yeniden... Sabah tan atarken yahut akşam gün kavuşurken balığa çıkmak, mangalda balıkları pişirmek, balıkçılarla sohbet onların derdine çare aramak, dışarılardan malzeme getirtmek, tohumlar, fideler... Madem sürgün olup ekildik bu topraklara, yeşille coşsun buralar dedik.

Evin dışında zaman geçirmek miydi yolları ayıran, Bodrum'un her şeyden önce gelmesi mi, kimbilir? Ayrılık kampanyası yeniden çaldı. Benim için şehri, ailesini, evini, çeyizini geride bırakan, tarumar eden, kucağında Sina bebek, oğlumuz, dizi dibinde bir denkle uzak yollara düşen karımdan, bir alt mahalledeki mübadil kızı Hatice'ye yelken açtığımı yazmışsınız, eh, öyle dediyeniz öyle... Kızcağz küçüktü ama, nikah kıyıldığında vekili vardı, o bahçede oyun oynardı. Muharrire hanım hayatın kimi hangi rüzgârın eline vereceği, aşkın ne vakit nasıl çıkageleceği belli mi olur? Neyse efenime söyliyim, Hatice hanımdan üç çocuğum daha oldu, İsmet, Aliye ve Suat...

Onların mektepleri için İzmir'e göçmek zorunda kalmadan kısa bi mapusluk daha var, unutmayın, içki masasında valiye küfrettiğim için... Bakın size bir hatıra nakledeyim, annem Sare İsmet hanım bana gebeyken rüyasında Musa Peygamber'i görmüş, tabir ettirince, oğlunun başından hayatını değiştirecek üç büyük olay geçecek, ama, ilerde önemli biri olarak hatırlanacak, demişler. Öyle tesiri altında kalmış ki rüyasının, bir adımı Musa koymuş. Her mapuslukta, "biri daha bitti, çok şükür" dedim hep. Hepsi mutluluktan, Bodrum'da maviye yazılmak, deniz ve yazı adamı olmak, acısıyla tatlısıyla hayat bir rüya, kocaman bir armağan, hepimize, yaa muharrire hanım...

"Heyy Hayyam, neredesin," diye seslendiğim doğrudur... Bu ulu ozan Mavi Yolculuğu bileymiş keşke, çıkaymış. Kim bilir bir mavi yolculuk için kaç rübai yazardı... Fuzuli bile, "Ne açar kimse kapım, bad-ı sabadan gayrı" demekle, bad-ı sabanın kapısını açıştaki püf noktasını kaybetmektedir, zaman olur ki, saatlar farkına varılmadan yıldırım gibi hızla geçer, insan bir saatta yüz sene yaşar... Ben, saatları yaşamakla meşguldüm, dünya bana karışmasın, vesse-lam, faslıyla başlayıp bitti ömür. Artık, zamanı denize atabilirsiniz, çam gölgesine palamar bağlayan kayığınızda gecikebilirsiniz. Işık içinde geçen gün, hülyaya, rüyaya dönüştürmekle ölçebilirsiniz. Koskoca yıldızlar muvacehesinde başka ne yapılırsa utanmazlıktır. Bilin ki her şey, herkesle, her yerde asıl gerçekte sizle beraberim. Yaşla!

Azra Erhat'la mektuplaşmalarımız neşrolunmuş, bir Anadolu destanıdır o kitaplar, evet, keşke okullarda okutulabileydi... Demek öyle söylemiş, Azra, "değinmediği konu, bilmediği bilim, kullanmadığı dil yoktu. Düşüncesi evrensel ve politiktir, olumlu insanlığın ve insancılığın mutlu geleceği yolunda. Büyük bir dram yaşamıştı, her an gözlerinde yansırı (bu), dayanılması güç bir insan tragedyası yatardı o kahkahalarla dışa vurduğu gür sesinin şakacı parendeleri altında. Bu, insanlık haliyle sıkı sıkıya örülmüş bir düğümler kumkuması olmasını yaratan dünya ahvaliydi. Halikarnas Balıkçısı tüm kişiliği ve yaşamı ile çevresini ve çağını aşan bir adamdı." Böyle mi yazmış... Yaşla! Nemelazım deyemedim, olmadı, denemedim bile... Kendisizliğime elveda dedim. Bence, yaşantının en çekilmezi, kendimizde yaşamaktır, mutluluk, esenlik, çevrenin parçası olmaktır, yani kendi olmayanla birleşmektir. Ne de-

rin nefes alır insan o zaman. Ayırıcı kendilikten, kendisizliğe geçiş... Bu söze şapka çıkarıyorum. Demek böyle yazmışım, unuttu insan, hele bunca yıl sonra, kendi yazdığını bile başkasınınmış gibi okuyorsun. Dur bakalım sen ne yazmışsın, okuyalım:

Dünyaya doğmanın tehlikeli bir macera olduğuna inanan Balıkçı, bir yanıyla derya denize hak verirken, öte yanıyla Einstein'a hak vermektedir, eğitimin dengeli insan yaratmak demek olduğu sözüne, onun... Güzel ve coşkulu bir erkektir, bunun fena halde farkındadır, elbet cins-i latifler de farkındadır... Kader kaleminin ikide bir ucunun kırılması belki de bundandır.

Aldı sözü Balıkçı, bakalım ne söyledi? "Yaşım 16 mı, 17 miydi, İstanbul'a gitmeye karar verdim, Marsilya vapurunda bir Rum kızı vardı, esmer, benim yaşımda ya da birkaç yıl büyüğüm. Vapur Adriyatik Denizinde, Korfu'ya uğrayacaktı, kız gelir benimle konuşurdu. Rumca'yı çok iyi bildiğimi söyler. Yukarda, güverte üstündeki salonda piyano vardı, kimse uğramazdı. Kız bir akşam 'yukarı gelin de sizin şarkınıza eşlik edeyim' dedi, eh, yukarı çıktık, oturdu piyanoya, bir seri nota tıngırdattı, sonra ' güvertede hava alalım biraz,' dedi. Orada "bir savleti şimşiri Sinan" vaki oldu, bir öpücük fırtınasına uğradım, ama, yalnız deniz vardı bir de martılar, eni konu kaldık yukarda. Kız ertesi günü Korfu'ya çıkacaktı, bir gecemiz vardı, kız, bu gece senin kamarana geleceğim dedi. Gece herkes çekilince, kapım yavaşça açıldı, geldi, birbirimizi tepeden tırnağa dek birbirimize ziyafet çektik. Ertesi gün Rum kızı kayıkta bana baktıkça hiçkırıya hiçkırıya ağlar. O hali gözümün önünde kaldı. Şimdi o da bir cadaloz olmuştur. Hayır! Hani Rembrandt'ın ihtiyar kadınları vardır, yüzleri çapraz kırışıklarla biçilmiş, o binbir kırışığın her biri sanki içten bir gülümsemedir. Rembrandt'ın o yaşlı kadınları gerçek kadınların portresidir, onların yanında Boticelli'nin Afrodit'i hayaldir, bu gerçek kadınlara kıyas Afrodit yaya kalır..."

İzmir'de bir apartmanın katında, hiçbirşeysiz, ama, birbirlerine kenetlenerek, kolay kılmaya çabaladıkları o zor hayatı sürdürürken, yazın hayatının en verimli zamanlarının safasını sürmektedir Balıkçı. Dergilerde sayısız yazısı ve çevirileri yayımlanırken, biri ölümünden sonra olmak üzere altı kitabı daha basılır. Elbet hayatı Hatice hanımın hünerli elleri kolay kılmaktadır, ot toplayarak, hamur açarak... Evdeki tek ceketi oğullarıyla birlikte, dönüşümlü olarak giymektedir Balıkçı.

Bu fasl-ı hikâyenin bana en dokunan ayrıntısıdır, oğlu Sina'yla Kemeraltı'nda yürürken ve her ikisi de henüz öğün etmemişken, ant vererek onu bir pastaneye çağıran arkadaşının, yemek söylemek ısrarına, "Yok yahu, henüz kalktık sofradan, hem öyle bir yemişiz ki, oğlana bir gazoz, bana bir sade kahve söyle de, hazmedelim" demesi... Onu almak isteyen tramvay vatmanına, deniz kıyısında yürümek istediğini söyleyip, dayan hey dizlerim dayan misali yola revan olması...

Bedeniyle İzmir'de yaşıyor olsa da, kalbi Bodrum'da atmaktadır.

Bu da başka türlü bir zulümdür, Bodrum'da "Gün, her tarafta mavi bir nurdu ve öyle maviydi ki insan maviyi toplamak için avucunu göğe açacak ve elini yanaştırıp bakınca, avucunun mavileşmediğine şaşıracaktı". Eh, iyi ya, aman gözünüzü seveyim, ölümden fazla söz etmeyin, hiç unutmayın ama söyleyip durmayın. Yaşadık, gittik, herkes gibi, bir hoş sada bırakmışsak, ne mutlu... Geldiğinizde görüşürüz, haydi Merhabaaa.

"Herkül Millas ne yazmış benden için? Evrenselliği yadsıyan aşırı ulusçu, demiş. Efenim, neymiş, bende'nizin dünyaya bakış açım insancıl yahut evrensel olmayıp, ulus merkezciymiş. Osmanlı'nın da katkıda bulunduğu ve tarih içinde karşılaştığımız sertlik ve acılara edilmiş tek bir yergimin olmadığını söylemekte beis görmüyor. Yalnız ötekileri yermişim, Evropa ve onun uygarlığına karşı çıkmışım. Arka çıkmak istediğim Avrupa'dan yabancılaştırılan Anadolu uygarlığı imiş... Eh, der a, desin..."

ALFONSE DE LAMARTINE...

KADERİYLE VE MISRALARIYLA

ROMANTİZMİ YARATAN ŞAİR...

Yazı: Sevda Kaynar

Acı çekmeyi en iyi romantik insanlar bilir. Ve ne garip bir tesadüftür ki romantik insanların hayat öykülerinde acılar hep satırbaşlarında yer alır. Hele bu romantik insanlar bir de şairseler onlardan geriye bu acıların yarattığı eserler, insan acılarının vardığı doruk noktalarında sabır ve sevgiyi ölümsüzleştiren yapıtlar kalır.

Tarihin en ünlü romantiklerinden biri olan hatta romantizmin kurucusu sayılan Alphonse de Lamartine' den söz etmek istiyoruz. Gelin onun ıstırapların hiç eksilmediği hayatına bir göz atalım ve artık çoğu kişinin unuttuğu bu şairi bir yazıyla olsun analım.

Asıl adı Alphonse Marie Louise Prat de Lamartine. 21 Ekim 1790 tarihinde Fransa'da, Paris'in güneydoğusunda yer alan Macon'da dünyaya geldi. Krala çok sadık aristokrat bir aileye mensuptu. Bu bağlılığı ömrü boyunca sürdürecekti, siyasete bile atılacaktı. Onun şiirleri dışında pek çok yapıtının unutulduğunu biliyoruz. Ama bizim için bu unutmamanın çok özel hatta çok üzen bir yanı daha var: romantizmin kurucusu, eşsiz şiirlerin yazarı Lamartine aynı zamanda bir Türkiye hayranı. Bir Türk dostu. Öyle ki onun en ünlü eseri "Jirondenler" in dışında kaleme aldığı "Doğuya seyahat", "Doğuya Yeni Seyahat" ve "Türkiye Tarihi" adını taşıyan eserleri Türkiye izlenimlerini ve Türk tarihini eşsiz bir gözlemcinin edebiyatıyla anlatıyor.

Benzersiz bir romantizmin o devrin oldukça güç seyahat koşullarını göze alarak, üstelik eşi ve kızını da yanına katarak yaptığı Doğu seyahatlerini anlatan eserleri unutmamak tarihimize gösterdiğimiz kaygı verici kayıtsızlığın bir sonucu olsa gerek.

İyi ki şiirleri var. Romantizmin tırpanlandığı mekanik ve teknolojik çağımızda onun şiirlerini okuyup, o şiir yollarını izleyip, onu merak ederek tarihimize bir yabancıdan gözünden bakma şansını elde etmek bile bir mutluluk sayılır. 1790'da Mocan'da dünyaya gelen Lamartine' in şairliğe olan tutkusunda annesinin rolü olduğu söylenir. Lyon'daki eğitimini tamamladıktan sonra Askerliğe heves etti. Bunda Napolyon' un Rusya yenilgisinin yarattığı büyük karamsarlığın rolü vardı elbette. Ama sonradan vazgeçti. Evet, ileride siyasete atılacak, kısa bir süre bakanlık bile yapacaktı ama askerlik gibi bir romantizme göre çok sert bir meslek ona ağır ve incitici gelmiş olsa gerekti. Bu nedenle

gençlik yıllarında avare bir aristokrat hayatı yaşadı. Hıristiyanlık dininde karşılaştığı tezatlıklar dininden soğumasına, uzaklaşmasına sebep oldu; kalp temizliğini esas alan transandantalizm felsefesine bağlandı.

Çünkü bir romantik kalbiyle düşünür, kalbiyle görür. Kan ve ateş kokan harp meydanları bir romantizmin belki de toprağı görmeden ölümüdür. Lamartine askerlik hevesinin rüzgârıyla bir süre hariciye işlerine de karıştı ama 1811'den sonra kafasını tamamen şiire verdi.

Hariciye mesleğinde kalmasına rağmen yazmaya oturduğu her an gözlerinin ve gönlünün ona çizdiği geniş ufuklarda sadece şiirin ve yazının kanatlarıyla uçacaktı.

Graziella ve Göl...

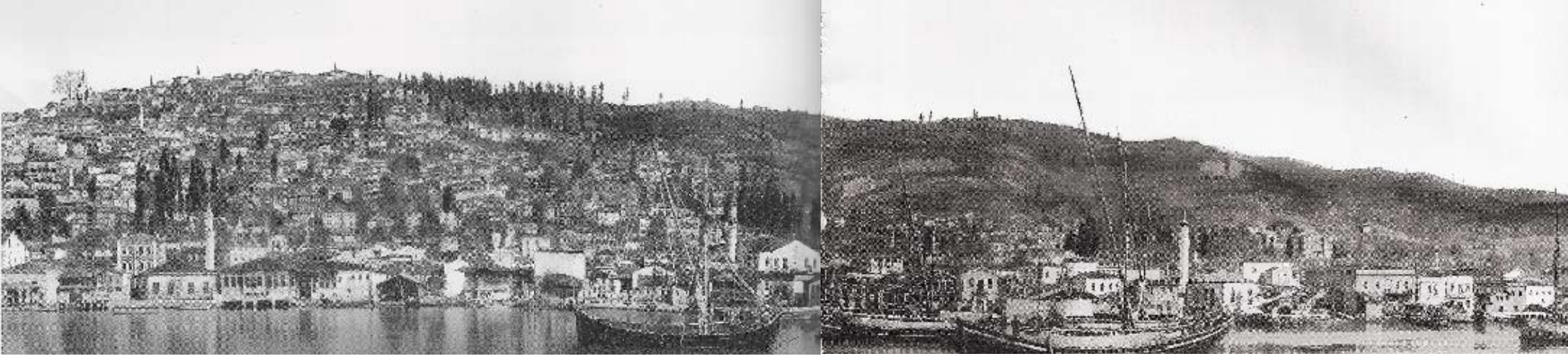
Aşk ve Romantizm Mürekkebine Batan Bir Kalem, Şiirden Başka Ne yazar?

Lamartine Napoli'de Graziella isimli bir balıkçı kızına aşık oldu. Ne yazık ki Graziella çok yaşamadı. Ama Lamartine' in aynı adı taşıyan şiirinde ölümsüzlüğü bulacaktı. Yedi yıl sonra Lamartine Aix Le Bains'te tanıştığı bir başka güzelin ona ilham ettiği duygularla da Göl şiirlerini yaratacaktı.

Kader sanki Lamartine'in acıyla yazdığı şiirleri beğenmişçesine ona bir oyun daha oynadı. Kaplıcadaki o kız Julie Charles de öldü. Onunla Bourget Gölü kıyısında gezintiler yapmıştı uzun uzun. Bu acıdan da (Lac) göl şiirleri doğdu. Sevginin vardığı her yerde acıyı bulan şair 1820'de şiirlerini Méditations Poétiques "Şairane Düşünceler" adlı ilk kitabında topladı. Bu eserler o günün Avrupa'sında derin yankılar uyandırdı. İnsanlar duygularının bir nehir olup akmasına izin verirdesine onun kitaplarını okuyorlar, yeni bir akım, romantizm doğuyordu böylece sevgi ve acıya o güne kadar bir isim bulamamış insanların yüreğinde.

Aynı yıl Napoli'de Fransız elçiliğine elçilik katibi olarak atanan Lamartine, o günlerde Maria-Ann Birch adlı bir İngiliz hanımla evlendi. Bu evlilikten 1822'de kızları Julia dünyaya geldi.

Lamartine, 10 yıl boyunca Napoli ve Floransa'da görev yaptı ve şiir yayımlamaya devam etti. Bu dönemde yayımladığı başlıca eserleri "Mort de Socrates" (Sokrat'ın Ölümü) ve "Harmonies Poétiques and Religieuses" (Şairce Dini Ahenkler)'dir. 1829'da Paris'teki Fransız Akademisi'ne üye seçildi.

Şairin döneminde İzmit

Büyük Doğu Seyahati... Şairin Kaderle İmtihani...

1830 Fransa tahtına Louis-Philippe geçti. Şair siyasete atılmak için tüm görevlerinden istifa etti ama seçimleri kaybetti. Yol görünmüştü ufukta. Hem de çok uzaklara. O devirde çoğu kişinin masal ülkeleri diye isim verdiği Doğu ülkelerine. Filistin, Suriye; Lübnan, İstanbul, yolculuğun durakları. Ama kader hiç ummadığı bir yerde, Beyrut'ta ona hayatının en acı dur işaretini verdi. Kızı Julia bu seyahat sırasında hayatını kaybetti. Beyrut'ta toprağa verdi kızını ve uzun bir süre başka bir yere gitmek istemedi. (Damarlarımda kan değil, gözyaşı dolaşiyor artık) Ve tabii ki her acının ardından, acının köpüklerini taşıyan yepyeni ve büyük bir dalga daha geldi. Lamartine gözyaşlarını Gethsemani isimli eserle bütün dünyaya hediye etti.

1833'te milletvekili seçildiği haberi geldi. Seyahatini sonlandırması gerekiyordu. Anadolu üzerinden dönüş yoluna geçti. İstanbul'da padişah ile tanıştı. Babıalı ünü bütün şehri kaplayan şaire saygısını eksik etmedi. Kendisine refakat etmeleri için Namık ve Halil Rifat paşalar görevlendirildi. Beylerbeyi Sarayı'nda 2. Mahmud tarafından kabul edilen Lamartine'in padişaha ilişkin izlenimi de "Erkekçe bir enerji ve derin bir hassasiyeti ifşa eden çizgiler..." şeklinde.

'Doğuya Seyahat'te Türklerle ilgili övgü dolu satırlar var: "Türkler büyük imparatorlukların kavimleri arasında önde gelen şerefli insanlar. Sağlam ve üstün karaktere sahipler. Cesaretleri su götürmez. Dini, vatani faziletleri insan ruhunda saygı ve hayranlık hissi uyandırır. Asaletleri alınlarında görülür. Eğer mükemmel kanunları ve aydın hükümetleri olsaydı dünyanın önde gelen devletleri arasındaki yerlerini koruyabilirlerdi. Türkler vecd içinde yaşayan duygulu, olgun bir topluluktur. Yurtları efendi insanlar diyarı, kahramanlar ve şehitler beldesidir. Bence insanlığa şeref veren böyle bir milletin düşmanı olmak insanlığa düşman olmaktan farksızdır..."

Lamartine Seyahat hatıralarını 1835 yılında dört cilt halinde bastırdı.

Siyasette Önemli Kararlar Büyük Adımlar; Büyük Makamlar...

1833'te Lamartine parlamentodaydı artık. Şairliğinden kaynaklanan iyi bir hitabet özelliği vardı. Çevresine insanları toplamıştı bir anda. Elbette romantik karakterinin bir gereği olarak önce liberal olsa bile zaman içinde demokratik görüşlere sahip olacaktı. İnsanları tanıdıkça onlara yardım etme yolunun mutlak krallıktan öte başka seçimlerde olduğunu anlamıştı.

1842'den itibaren "burjuva kral" Louis-Philippe'e muhalefeti gittikçe arttı ve Temmuz Monarşisi'ni sonlandıran "akşam ziyafetleri" adlı siyasi kampanyada aktif rol aldı.

1847'de "Histoire des Girondins" (Jirondenlerin Tarihi) adlı sekiz ciltlik eseri yayımlayan Lamartine, Jirondenler'in tarihi kadar; kendi siyasi görüşlerini de anlatıyordu. 1848'de aniden gelişen Şubat Devrimi'nde önemli bir figür olarak yer aldı. Bu devrimi "1848 Devriminin Tarihi" adlı 2 ciltlik eserinde anlattı. Devrim sonrası oluşturulan geçici

Tarıma elverişli sulak arazisiyle şairin ilgisini çeken İzmit'ten bir başka köşe.

hükümette Dışişleri Bakanı olmuştu. Kısa bir süre için Avrupa'nın en önde gelen siyasetçisiydi artık. Bu dönemde ülke yönetiminin emanet edildiği beş kişilik komitenin de bir üyesiydi. İçinde yer aldığı geçici hükümet, soyluluk unvanlarını, politik suçlardan idam cezasını kaldırdı; devrimin yapısına ters düşen kölelik de Fransa kolonilerinde son buldu.

Lamartine siyasetten hoşlanmışa benziyordu. 1849'da Cumhurbaşkanlığına aday oldu. Kazanamadı ve üç ay sonra meclise de giremedi. Onun asıl işi yazmak ve ününü bu dalda pekiştirmekti.

1850'de kaleme aldığı Haiti'deki köle devrimini anlatan Toussaint Louverture isimli oyunu çok beğenildi ve siyasette alamadığı nice oylara bedel sevgi ve saygınlığı yeniden kazandı.

Lamartine bütün bu çalkantılı hayat içinde İstanbul'u, o şahane kenti unutmamıştı. 20 Mayıs'ta İstanbul'a ilk gelişinde, gemisi Sarayburnu'na demir

attığında "Allah ve insan; tabiat ve sanat, yeryüzünde insan gözünün seyredebileceği en güzel manzarayı burada yaratmış" diye mırıldanmıştı. Yine öz-lüyordu o gizemli ve her bir taşında binlerce yıllık tarihin konuştuğu, belki de şairlerle onun ruhuna en yakın dilden seslenmiş olan İstanbul'u.

Üstelik şimdi yoksuldu da. Siyaset onun bütün mal varlığını tüketmişti. Borçlar içindeydi. 1851'de 3. Napolyon bir darbeye imparatorluğunu ilan ettiğinde siyasetten ayrılma zamanı gelmişti. Dostlarına yazdığı mektuplarda Türkiye'ye gitmek ve yerleşmek isteğini söylüyordu. Türkiye sevgisinin en sıcak ifadesi olan satırlarda Lamartine hayatı için en güzel kararı verirken bakın neler di-yordu: "Ruhum hep o ülkeye ve o iklime meydediyor. Hayallerim o gökyüzü ve o mavi sularda. Düşüncelerim hep o pırıltılar içinde dolaşiyor. Allah orada buradakinden daha fazla gösteriyor kendini. Türkler için beslediğim derin dostluk duygularım beni onların arasına katılma kararına sevk ediyor."

Ve Bir Şairden Bir Sultana Mektup: Yeni Bir Ülke Yeni Bir Umut...

Sonunda Lamartine'in o yıllarda sadrazam olan Mustafa Reşid Paşa'ya ve genç hükümdar Abdülmecid'e birer mektup yazdı. Marmara çevresinde ya da İzmir yakınlarında bir arazi verildiği takdirde Türkiye'ye yerleşmek isteğini söyledi.

"Türlere karşı dostane duygularımı Doğuya Seyahat adlı kitabımda dile getirdim. Bana iltica kararı verdiren sebep budur. Hayatımın yarısı kırlarda geçmiş olduğundan, ziraatta kullanılan usulleri bildiğimden dolayı Majeste Sultan Hazretleri'nden üzerinde bir çiftlik tesis edebileceğim bir toprak bahşetmesini rica ediyorum. Bu arazinin Marmara ya da İzmir yakınlarında olmasını arzu ederim. Bu suretle eşim kış aylarında İstanbul'un renkli hayatından mahrum kalmamış olur. Sizden kati ve resmi cevap almadan Fransa'daki mallarımı tasfiye edemeyeceğimden kararınızın bir an önce bildirilmesini rica ederim."

Lamartine'in başvurusu geri çevrilmedi. O günün Türkiye'si kendisini bu kadar seven şairi bağrına basmaya hazırdı. Bugas ovası olarak bilinen bölgede 38 bin metrekare toprak ona kirası devlet tarafından ödenmek üzere kiralandı. Bakın Lamartine'in hayatını yazan kalemler o günleri nasıl anlatıyor:

"Ama bu büyüklükte bir çiftliğin işletilmesi büyük sermaye gerektiriyordu ve Lamartine'in başı Fransa'da alacaklılarıyla dertteydi. Ünlü şair borçlarına karşılık sahip olduğu emlaklerden hisseler vermeye çalıştı ama kimseyi buna ikna edemedi. Çiftliğe kavuşmak hayaliyle Lamartine bir daha Türkiye'ye geldi. İzmir'de kaldığı geceyi sabırsızlık içinde geçirdi. Ertesi gün yedi deve yükü eşyayla 'küçük imparatorluğum' dediği topraklara koştu.

Köylüler onun gelişi şerefine meyve ağaçlarının dallarından bir tak hazırlamışlardı. Lamartine birlikte yaşayacağı insanlara ve toprağa hayran olmuştu. Orada yetiştireceği pamuk ve üzümünden, besleyeceği koyunlardan başka bir şey gelmiyordu gözünün önüne. Fransa'da ortak bulmak için yaptığı girişimlerden netice alamayışının üzüntüsünü bile unuttu o birkaç günde. Sekiz ciltlik 'Türkiye Tarihi' adlı

çalışmasına karşılık İstanbul hükümetinin borçları konusunda yardımcı olabileceğini düşünüyordu. Son bir ümitle Sultan Abdümeccid'ten randevu istedi. İhlamur Kasrı'ndaki görüşme imkân aranaçağı vaadiyle noktalandı. Lamartine için yeterliydi bu. Hemen Fransa'ya döndü, çifliğini ekili biçili, işletme aşamasında gösteren tablolarla süslü broşürler ve hisse senetleri hazırlayarak ortak bulmaya çalıştı. Alacaklılarına padişahın gelecek haberi beklediğini söylüyordu. Ama beklediği desteği bulamadı. Sonunda projeden vazgeçmek zorunda kaldığını yazdı padişaha.

Abdülmeccid bir jest olarak aslında devlete ait olan araziye ondan kiralamış gibi gösterip kendisine para gönderileceğini bildirdi. Yıllık tahsisatı 80 bin altın kuruştı. Sekiz ciltlik Türkiye Tarihi'ni bu sırada minnetimin ifadesi' diyerek kaleme aldı. "Tek arzum bu eserimin Türkçeye tercüme edilerek ülkenizde yayımlanmasıdır" diyordu sadarete gönderdiği mektupta."

Ama Türkiye Tarihi ne o zaman ne daha sonra Türkçe olarak yayımlanmadı. 1851'den sonra hayatını yoksulluk içinde geçiren Lamartine, 1863'te eşini uzun ve acı veren bir hastalıktan sonra kaybetti. 1867'de geçirdiği bir krizden sonra kısmen bilincini kaybetti; 28 Şubat 1869 tarihinde Paris'te yaşamını yitirdi.

Büyük şair 1869'da ölürken yeğenine cenazesinin Türkiye'ye gönderilmesini vasiyet ettiyse de Fransız hükümeti iletilen bu isteği "İstanbul'da siyasi karışıklık var" diyerek geri çevirdi.

Kalanlar...

Büyük insanlar ölmez. Onlar eserleriyle yaşarlar. Tarihin bütün sayfalarından, insanlığın belleğinden mısralarla, dizelerle taşarlar. Lamartine de unutanı çok olsa bile insanlık belleğinde acıları, yaptıklarıyla ve tabii en önemlisi ülkemize duyduğu büyük sevgiyle yaşıyor. Bir şairi anlatan bütün kelimeler yetersizdir aslında. Bırakın onu şiiri anlatsın diyoruz şimdi. Ve o eşsiz Göl şiirinden mısralar dökülüyor kağıda. Onu acıları ile ağlatan tüm sevdiklerinin hatırasına...

Göl...

Ebedi gecesinde bu dönüşsüz seferin
Hep başka sahillere doğru sürüklenen biz
Zaman adlı denizde bir gün bir lahza için
Demirleyemez miyiz?

Ey göl, henüz aradan bir sene geçti ancak,
Seyrine doymadığı o canım su yanında
Bir gün onu üstünde gördüğün şu taşta bak,
Oturdum tek başıma!

Altında bu kayanın yine böyle inlerdin;
Yine böyle çarpardı dalgaların bu yara,
Ve böyle serpilirdi rüzgârlarla köpüklerin
O güzel ayaklara.

Ey göl, hatırında mı? Bir gece sükut derin,
Çıt yoktu su üstünde, gök altında, uzakta,
Suları usul usul yaran kürekçilerin
Gürültüsünden başka.

Birden şu yer yüzünün bilmediği bir nefes
Büyülenmiş sahilin yankısıyla inledi
Sular kulak kesildi, o hayran olduğum ses
Şu sözleri söyledi;

"Zaman, dur artık geçme, bahtiyar saatler,
Siz Akmaz olunuz artık!
En güzel günümüzün tadalım o süreksiz
Hazlarını azıcık!

Ne kadar talihsizler size yalvarır her gün,
Hep onlar için akın;
Günleriyle birlikte dertlerini götürün,
Mesutları bırakın.

Nafle isteyişim geçen saniyeleri;
Akıp gidiyor zaman.

Geceye: "Daha yavaş!" deyişim boş;

Tan yeri Ağaracak birazdan.

Sevişmek! Hep sevişmek! akıp giden saatin
Kadrini bilmeliyiz!

İnsan için liman yok, sahil yok zaman için,
O geçer, biz göçeriz! ..

Kıskanç zaman, kabil mi sevginin kucak kucak
Bize zevki sunduğu sarhoş edici anlar,
Kabil mi uzaklara uçup gitsin çabucak
Matem günleri kadar?

Nasıl olur kalmasın bir iz avucumuzda?
Nasıl yok olur her şey büsbütün silinerek?
Demek vefasız zaman o demleri bir daha
Geri getirmeyecek?

Loş uçurumlar: mazi, boşluklar, sonrasızlık,
Acaba neylersiniz yuttuğunuz günleri?
Alıp götürdüğünüz derin hazları artık
Vermez misiniz geri?

Ey göl! dilsiz kayalar! mağaralar! kuytu orman!
Siz ki zaman esirger, tazeler havasını,
Ne olur, ey tabiat o günlerin saklasın
Bari hatırasını!

Sakin demlerde olsun, deli rüzgârda olsun,
Güzel göl, etrafını süsleyen oyalarda,
O kapkara çamlarda, sularına upuzun
Dökülen kayalarda!

İster meltemlerinde, bir ürperişle esen
Seslerde, ister uzak ister yakında olsun,
Yahut gümüş pullarla sular üstünde yüzen
Ay ışığın olsun!

Kuduran fırtınalar, sazlar bize dert yanan,
Meltemini dolduran kokular, hep beraber,
Ne varsa işitilen, görülen ve koklanan,
Desin ki: "Seviştiler! "